Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 166 (9849) | 1975 чылдың июль 17, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 кеп.

Парлалга төвү: САЛЫП ҮНДҮРГЕН ХҮНДЕ

Телетайптар — бижикти боду кагар машиналар деп-дескиг дагжап, «юпитер»-чырыткылар чайынналып, чүс-чүс айтырыглар дыңналып турган. Хөй дыл кырында чугаалашкан журналистериң «Союз», «Аполлон»—дээн үннери-ле дыңналыр. Совет-америк кады ужудуушкунуң дугайын бижип дыңнадырының талазы-биле Москваның Горький кудумчузунда тургустунган парлалга төвүндөн бөмбүрзектиң бүгү-ле булуңнарынче «Старт» дээн кысқа сөстүг «Молния» медээлери июль 15-тиң хүнүнде 15 шак 20 минута турда тарап үнген.

Делегейниң эң улуг солуунарының, телевидение болгаш радио-компанияларының барык 700 корреспондентилери Москвадан муң-муң километр ыраак-узак черде — Байконурда ол минуталар үезинде болган солун болуушкунуң дугайында медээлерни болгаш тодаргай репортажтарны дамчыдарынче далажып турганнар. Ындыг медээни бүгү делегейниң улустары четтикпейн манап-даа турган: совет-америк кады кылыр шенелде чүгле космосту шинчилээринге чаа үе-чада эвес, харын-даа кады ажылдажылганың боттуг үлегер-чижээ боон турар. Ындыг хевир-биле делегейниң дыка хөй айтырыгларын шинтпирлеп болур.

Парлалга төвүнде тургускан техниканың ачызында журналистер «Союз-19»-ту салып үндүрериниң кирижкилери боон, космодромда секунда бүрүзүнге санап каан ажыл-ишти, «Аполлон» корабльдиң ужуп үнүптеринге белеткеннинкен турары Канаверал шенекти көөр аргалыг болганнар. Парлалга төвүнүң булуң санында тургускан телевизия аппараттарының дузазы-биле Москвага турган кижилер Байконурда болгаш Хьюстонда-даа боон турар чүүлдерни тодаргайы-биле көөр-даа, дыңнаар-даа аргалыг болганнар.

...«Союз-19»-туң чедиргкиг ракетазының чалбыышталган оду оларның экраннарынга хенанг, борбак ак чүүл апарган. Совет космос кораблиниң орбитаже үне бергени ол-дур.

Бүгү делегейниң корреспондентилери чер чурттугларның ол чедишкининге өөрүп, ботботтарынга байыр чедирип, куспактажып турганнар. Журналистериң техниказы узук-соксаал чокка, шынап-ла космоска ужудуушкун-биле дөмей ажылдап эгелээн: орбитадан келген баштайгы медээлерни дамчыдып турганнар.

(СЭТА-ның корр.).

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

Июль 15-те Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга, РСФСР-ниң Дээди Соведининиң тоску чыыжының бирги сессиязы ажыттынган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Б. Н. Пономарёв, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов** оларны депутаттар бут кырынга туруп келгеш, диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Сессияны эң улуг назылыг депутаттарың бирээзи—Москваның Н. Э. Бауман аттыг ДТУ-зунуң ректору, ССРЭ-ниң ЭА корреспондент-кежигүнү **Г. А. Николаев** эге сөзү-биле ажыттыган.

Депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелиниң даасканын өзугаар депутат **Ю. Ф. Соловьев** РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Даргазынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар академик депутат **В. А. Котельниковту** база катап соңгуур деп санал кирген.

Сессия ол саналды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Хурал В. А. Котельниковтуң даргалап башкарганы-биле уламчылаан. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Даргазынын сес оралакчыларын база соңгаан.

Хуралдарны чорударының чурумун болгаш сессияның хүн айтырыгларын бадылаан.

Сессияга чугаалажып көөрүбиле дараазында айтырыгларны кирген:

1. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Мандат комиссиязын соңгууру;
2. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң доктаамал комиссияларын тургузары;
3. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаары;
4. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумун соңгууру;
5. РСФСР-ниң Чазаан—РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелин тургузары.

Депутаттар РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Мандат комиссиязын 21 кижи составтыг кылдыр бир үн-биле соңгаан. Комиссияның даргазынга депутат **В. М. Борисенков** соңгуткан.

Ооң соонда РСФСР-ниң Конституциязы-биле дүүштүр база РСФСР-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр республиканың чазаан тургузар дугайында айтырыг тургустуганы-биле холбаштыр Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели болунун хүлээлгелерин доозулган деп санап турар болгаш болунун эрге-хүлээлгелериндей РСФСР-ниң Дээди Соведининиң мурнунга дүжүп турар дээр дугайында Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелинин медеглели РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Даргазының адынга келгенин чарлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары депутат **М. А. Суслова** сөс берген.

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Чазааның Дээди Советтиң мурнунга болунун эрге-хүлээлгелериндей дүжүп турарының дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазының медеглелин хүлээп алыр болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинин ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп көөр дугайында саналды Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң даасканын өзугаар киирип тур мен деп, ол чугаалаан.

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Министрлер Чөвүлелининиң Даргазынга депутат эш Михаил Сергеевич Соломенцевти база катап томуйлаар деп, республиканың Дээди Соведининиң партия бөлүүнүң болгаш депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелиниң деткээн саналын силерниң чугаалажып көөрүңнерге киирер кылдыр Төп Комитет менээ даасган.

Россия Федерациязының Чазааның составының талазы-биле саналды Дээди Советке чугаалажып көөрү-биле киирип келирин эш Михаил Сергеевич Соломенцевке хүлээдир деп санал база кирип турар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп көрген доктаалды депутаттар бир үн-биле хүлээп алган. Ол доктаалда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга **М. С. Соломенцев** база катап томуйлаткан. РСФСР-ниң чазааның составының дугайында саналды РСФСР-ниң Дээди Совединге киирип келирин аңаа хүлээткен.

Россия Федерациязының чазаан РСФСР-ниң Дээди Соведининиң тургузарынга чедир болунун хүлээлгелерин моон соңгаар-даа уламчылап күүседирин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге хүлээткен.

Депутаттарның бүрүн эргелерин хынаанының түңнелдериниң дугайында Мандат комиссиязының илеткелин мандат комиссиязының даргазы депутат **В. М. Борисенков** кылган. Мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң 1975 чылдың июнь 15-те соңгуттурган бүгү-ле 904 депутаттарының бүрүн эргелерин ында хүлээп көрген.

Ооң соонда «РСФСР-ниң Дээди Соведининиң доктаамал комиссияларын тургузар дугайында» доктаал хүлээп алдынган. 14 доктаамал комиссияларың составтары болгаш даргалары бадылаттырган.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди Россия Федерациязының Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары **Х. П. Нешков** кылган.

Депутаттар республиканың Дээди Соведининиң сессияларының аразында үеде хүлээп алдынган Чарлыктарны бадылаан база чогуур Хоойлуларны болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары депутат **А. П. Кириленкога** сөс берген. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазынга депутат **М. А. Ясновту** база катап соңгуур деп, РСФСР-ниң Дээди Соведининиң партия бөлүүнден болгаш депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелинден деткээн саналды СЭКП Төп Комитединиң даасканын өзугаар ол киирген. Ол саналды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары болгаш кежигүннери база соңгуткан.

Хүн чурумунуң дараазында айтырыг: РСФСР-ниң чазаан—Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелин тургузары.

Чазактың составының талазы-биле саналдарын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **М. С. Соломенцев** киргеН.

РСФСР-ниң Дээди Соведи РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составын бадылаан. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчыларынга депутаттар **Н. Ф. Васильев, В. И. Воротников** бадылаттырган. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчыларынга депутаттар **А. В. Александкин, В. А. Демченко, В. А. Дьяков, А. М. Калашников, Е. Ф. Карпова, В. И. Кочемасов, Л. П. Лыкова, Н. И. Масленников** олар бадылаттырган.

Россия Федерациязының чазааның мурнундан **М. С. Соломенцев** белик болгаш хүндүлүг томуйлаашкын дээш Дээди Советке ханызы-биле өөрүп четтиргенин илергилээн. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП-ниң XXIV съездининиң, партияның ленинчи Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунуң шинтпирлерни амыдыралга моон соңгаар-даа чүткүлүг шудургу болгаш чайгылыш чокка боттандырар апаар деп, ол чугаалаан.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр, совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидер, бистин социалистиг улуг Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улам ыңай быжыглаар төлээде, Россия Федерациязының чазаа бүгү күштерин болгаш аргаларны мобилизастаар дээрзинге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы партияның Төп Комитедин болгаш депутаттарны бүзүреткен.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң тоску чыыжының бирги сессиязы ажылын ооң-биле доосган.

(СЭТА).

«СОЮЗ—19»: программа ёзугаар ужудуушкун

УЖУДУУШКУН БАШКАРАРЫНЫҢ МОСКВА ЧООГУНДА ТӨВҮ. (СЭТА).

Июль 15-те Москваныы-биле 19 шак 34 минута чедип турда космос корабли «Союз—19» черни 3 катап дескинген.

Корабльдиң орбитазының хемчээлдери мындыг:

— Черниң кырында эң бедии — 221,2 километр;

— Черниң кырынче эң чавызаары — 186 километр;

— Дескинишкиннинг үези — 88,5 минута;

— Орбитаның ийленчээ — 51,8 градус.

Бешки дескинигниң үезинде монтажэптелге орбитазынче үнер сорулга-биле кылыр ужуруг баштайгы башкарылга кылырының программазын космос корабли «Союз—19»-че дамчыткан.

Корабль программа ёзугаар ужуп турар. Космонавтылар Алексей Леонов биле Валерий Кубасовтуң кадыының байдалы эки боон турар.

ЧЕДИИШКИННИГ УЖУДУУШКУННУ КҮЗЕДИВИС!

МОСКВА ЧООГУНДА УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨПТЕН РЕПОРТАЖ

Байконур космодромунуң ракета салып үндүрер комплекизи—арткан чээрби минутада шуут белеи!

— «Космонавт Юрий Гагарин» харылзаа тударынга белеи!

— Хьюстонда башкарылга төвү хайгаарал дежурныйлаашкынче кириптеринге белеи...

Ынча дээн кыска-кыска дыңнадыглар Москва чоогунда ужудуушкун башкарар төп черже улаштыр-улаштыр дыңналып кээп-ле тур...

Ракетаны салып үндүрериге 10 минута четпейн турда ужудуушкун удуртукчузу Алексей Елисеевтин ажылдаа олурган черинге телефон дамчыштыр медээ келген. Ужудуушкуннуң америк таладан удуртукчузу Пит Фанктың долгап турары ол болду.

«Хеллоу, Алеша! Өөрүшкүлүг хүнүү холбаштыр силерге шуптунарга байыр чедирип тур бис. «Союзтың» экипажынга чедишкиннинг болурун күзедивис. Силерниң ракетаны салып үндүрериниң кичээнгейлиг хайгаарап тур бис.

Ужудуушкун башкарар төптүң бүгү-ле «цехтера» ол үеде кол болуушкун—корабльди салып үндүрериче угланган. Удаткан-даа чок корабльди салып үндүрүптү.

— Бисте бүгү-ле чүүл чогумчалыг-дыр! Ол дугайын «Аполлончуларже» дамчыдынар. Элээн силгинишкинни биилип тур бис— бис-даа хаптывыс! Чалбыышталып кыпкан от кырынга ракета көдүрүлгеш, дээрже чоорту-ла үнүптер үезинде Алексей Леонов-тан бистин дыңнаанывыс сөстер ол болган.

Ооң соонда маңаа, ужудуушкун башкарар төпке эрткен секунда бүрүзү-ле дыка үнелиг, оларны тускай демдеглеп турар. Корабльди салып үндүрүпкен соонда 70 секунда болганда ооң дүргени секундада 500 метр ажа берген. 120 секунда эрткенде—секундадала 1,5 километр апарган. 450 секунда болганда —секундадала 6 километр дүргедей берген. Кажан «Ужудуушкуннуң эрткен үези» — ден бижип каан черге «530 секунда» дээн сан көстүп келирге, башкарылга төвүнге турган специалистер бот-боттарының холун гутчуп, байыр чедиржи бергеннер. «Союз-19» корабльдиң орбитаже үне берген үези ол болуптур. Ооң-биле совет-америк каттышкан шенелдениң баштайгы базымы кылдынган.

—Бистинде бүгү-ле чүүлдер чогумчалыг, шупту-ла программа ёзугаар эртип тур. Дашкаар көөрге, кайгамчыкла чараш апарды, ак-көк дээр хенертен ягаанзымаар көк өңче шилчий берди. Ол дээрге, бистиң космоста үнүп келгенивис ол-дур —деп, Леонов черже дамчытты.

— «Союзтар», орбитаже үнгениңер-биле холбаштыр силерге языг байыр чедирип тур бис. Ужудуушкунунарга ааскежиктиг боон, чоруулар чогузун—ужудуушкун башкарар төптен ынчаар харылылады.

Москва чоогунда башкарылга төвүнде динамиктен «Союз» корабльдиң канчаар ужуп турарының дугайын үргүлчүле дыңнадып турар. Ол дугайын хары угла ужудуушкун башкарар америк төпче болгаш Москвада база Хьюстонда-даа парлалга төптериниче база дамчыдып турар. Ужудуушкун эгелээш, 34 минута 40 секунда болганда мынчаар дыңнаткан: корабль Оожум океан кырында ужуп чору, эң бедии—220 километр, черни долганыр үези — 88,5 минута, Экипаж корабльдин байдалын болгаш ооң системаларын хынап чоруур.

«Союз-19»-ту салып үндүрениинин соонда 40 минута эрткенде, ол чер кырының совет станциялары-биле радио дамчыштыр харылзаштынмас талаже киргеН болгаш ооң медээлерин «Авангард» дээр америк корабльдиң антенналары харылзаа тудары-биле хүлээп алган. «Бистинде бүгү-ле чүүл чогумчалыг, «Аполлонун» ужудуп үнүптерин маңаа чор бис» — деп, космонавтылар медээлээннер.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.

„АПОЛЛОН" ДЕП КОСМОС КОРАБЛИН САЛЫП ҮНДҮРГЕНИ

ХЬЮСТОН. Ужудуушкун башкарар төп. (СЭТА-ның тускай корр.). Совет-америк космоска кады шенелдениң программазын ёзугаар июль 16-да Москваныы-биле 22 шак 50 минута турда, Дж. Кеннеди аттыг Космос ужудуушкунунуң төвүнге (Канаверал шенек) «Аполлон» деп америк корабльди салып үндүрген. Корабльдиң бортунда Томас Стаффорд (корабль командири), Вэнс Бранд болгаш Дональд Слейтон составтыг экипаж бар.

«Сатурн-1В» деп ийи чадалыг чедиркчи ракета корабльди чогуур орбитазынче үндүрген. Орбитаже үне бергениниң соонда, «Аполлон» чедиркчи ракетаның сөөлгү чадазындан адырлы берген.

Ужудуушкун башкарар төптүң дыңнадыын ёзугаар алырга, экипажтың кежигүнериниң кадыкшыл байдалы эки. Олар борт дерилгелерин хынап, монтаж орбитазынче үнери-биле элээн каш маневрларны кылырының белеткелин кылып эгелээннер. «Союз»—«Аполлон» кады программаның эң кол кезээ июль 17-де Европаның кырынга ийи корабльдериниң планнаттынган тутчуп коштунары болур. Ийи хонук иштинде уламчылаар ийи корабльдериниң кады ужудуушкунунуң үезинде космонавтылар бир корабльден өскезинче дөрт катап баарлар болгаш элээн каш эртем шенелделерин чорударлар.

Болур деп турар совет-америк космос ужудуушкуну бистиң ийи чурттарывыстың аразында найыралдың харылзааларын быжыглаар дээрзинге бис бүзүрээр бис деп, Т. Стаффорд салып үндүрүүшкүн мурнунда медеглээн.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумун соңгуур дугайында РСФСР-ниң Дээди Соведининиң

ДОКТААЛЫ

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Соведининиң доктаадыры болза:

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумун дараазында составтыг кылдыр соңгуур:

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы **Яснов** Михаил Алексеевич — Татар АССР-ниң Челны соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары:

Колчина Ольга Павловна—Москва областың Одинцово соңгулда округундан депутат;

Султанов Файзулла Валеевич —Башкир АССР-ниң Уфаның көдээ соңгулда округундан депутат;

Семёнов Бато Семёнович — Бурят АССР-ниң Прибайкалье соңгулда округундан депутат;

Шамхалов Шахрудин Магомедович — Дагестан АССР-ниң Кизляр соңгулда округундан депутат;

Геттуев Магомет Исмаилович —Кабардин-Балкар АССР-ниң Баксан соңгулда округундан депутат;

Намсинов Илья Евгеньевич — Калмык АССР-ниң Элиста соңгулда округундан депутат;

Прокопен Павел Степанович — Карел АССР-ниң Прионега соңгулда округундан депутат;

Панев Зосима Васильевич—Коми АССР-ниң Сыктывкар соңгулда округундан депутат;

Алмакаев Петр Афанасьевич — Марий АССР-ниң Сернур соңгулда округундан депутат;

Астайкин Иван Павлович — Мордва АССР-ниң Чамзинка соңгулда округундан депутат;

Басиев Олег Александрович — Соңгу-Осетин АССР-ниң Орджоникидзе соңгулда округундан депутат;

Батыев Салих Гилимханович —Татар АССР-ниң Куйбышев соңгулда округундан депутат;

Долчаңмаа Бай-Кара Шежүлбеевна — Тыва АССР-ниң Чадаана соңгулда округундан депутат;

Сысоев Петр Петрович —Удмурт АССР-ниң Воткинск соңгулда округундан депутат;

Боков Хажбикар Хакяшевич — Чечен-Ингуш АССР-ниң Назран соңгулда округундан депутат;

Ислюков Семён Матвеевич—Чуваш АССР-ниң Шумерля соңгулда округундан депутат;

Овчинникова Александра Яковлевна — Якут АССР-ниң Якутск соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары **Нешков** Хрисанф Павлович—Ярославль областың Углич соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң кежигүнери:

Бабин Сергей Дмитриевич — Свердловск областың Первоуральск соңгулда округундан депутат;

Богатырев Николай Григорьевич — Воронеж областың Левобережный соңгулда округундан депутат;

Ветлицкий Вячеслав Федорович — Куйбышев областың Октябрьск соңгулда округундан депутат;

Дементьева Ранса Федоровна — Москва хоорайның Гагарин соңгулда округундан депутат;

Демидова Александра Ивановна — Калуга областың Перемышль соңгулда округундан депутат;

Ильичёв Леонид Александрович — Челябинск областың Верхний Уфалей соңгулда округундан депутат;

Кириленко Андрей Павлович —Ленинград хоорайның Политехникиг соңгулда округундан депутат;

Коржев-Чувелев Гелий Михайлович — Тула областың Суворов соңгулда округундан депутат;

Лалетина Маргарита Федоровна — Москва областың Балашихинск соңгулда округундан депутат;

Мальков Николай Иванович Приморье крайның Первомайск соңгулда округундан депутат;

Силина Алла Ивановна—Алтай крайның Новоалтайск соңгулда округундан депутат;

Соловьев Юрий Филиппович —Ленинград хоорайның Пролетарск соңгулда округундан депутат;

Тихомирова Любовь Андреевна — Ростов областың Миллерово соңгулда округундан депутат;

Филатов Виктор Андреевич—Новосибирск областың Куйбышев соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, Кремль. 1975 чылдың июль 15.

РСФСР-ниң чазаан—РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелин тургузар дугайында РСФСР-ниң Дээди Соведининиң

ДОКТААЛЫ

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Соведининиң доктаадыры болза:

РСФСР-ниң чазаан — РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелин дараазында составтыг кылдыр тургузар:

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы — **Соломенцев** Михаил Сергеевич.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, РСФСР-ниң Күрүнеиниң план комиссиязының даргазы — **Масленников** Николай Иванович.

РСФСР-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри — **Образцов** Иван Филиппович.

РСФСР-ниң геология министри — **Ровнин** Лев Иванович.

РСФСР-ниң белеткелдер министри — **Меркулов** Павел Иванович.

РСФСР-ниң кадык камгалал министри — **Трофимов** Владимир Васильевич.

РСФСР-ниң даштыкы херектер министри — **Титов** Федор Егорович.

РСФСР-ниң культура министри — **Мелентьев** Юрий Серафимович.

РСФСР-ниң чиик үлетпүр министри — **Кондратьков** Евгений Федорович.

РСФСР-ниң ыяш ажылагыйының министри — **Зверев** Алексей Ильич.

РСФСР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри —**Корнев** Константин Сергеевич.

РСФСР-ниң эзт болгаш сүт үлетпүрүнүң министри — **Конарыгин** Василий Семенович.

РСФСР-ниң аңы-чем үлетпүрүнүң министри — **Клеменчук** Алексей Петрович.

РСФСР-ниң тудуг материалдар үлетпүрүнүң министри — **Мараков** Григорий Николаевич.

РСФСР-ниң чырыдыышкын министри — **Данилов** Александр Иванович.

РСФСР-ниң балык ажылагый министри — **Ваняев** Николай Алексеевич.

РСФСР-ниң көдээ тудуг министри — **Мальцев** Николай Семенович.

РСФСР-ниң көдээ ажылагый министри — **Флорентьев** Леонид Яковлевич.

РСФСР-ниң пос-таавы үлетпүрүнүң министри — **Сизов** Павел Константинович.

РСФСР-ниң садыг министри — **Шиманский** Всеволод Павлович.

РСФСР-ниң сан министри — **Бобровников** Андрей Андреевич.

РСФСР-ниң юстиция министри — **Блинов** Владимир Михайлович.

РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри — **Трубицын** Евгений Георгиевич.

РСФСР-ниң чонунуң амыдырал хандырылга министри — **Дуденков** Иван Григорьевич.

РСФСР-ниң чуртталга-хамааты тудуг министри — **Гладыревский** Александр Васильевич.

РСФСР-ниң чуртталга-коммунал ажыл-агый министри — **Бутусов** Сергей Михайлович.

РСФСР-ниң чурт үлетпүрүнүң министри — **Успенский** Виктор Константинович.

РСФСР-ниң хем флодунуң министри — **Кучкин** Сергей Андреевич.

РСФСР-ниң социал хандырылга министри — **Комарова** Домна Павловна.

РСФСР-ниң автомобиль оруктарының тудуунуң болгаш ажыглалының министри —**Николаев** Алексей Александрович.

РСФСР-ниң одаар чүүл үлетпүрүнүң министри — **Панкратов** Юрий Александрович.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Тудуг херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы — **Басилов** Дмитрий Петрович.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажылчы курлавырларны ажыглаарының талазы-биле күрүне комитединиң даргазы—**Созыкин** Андрей Григорьевич.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техникиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң даргазы—**Камаев** Геронтий Леонтьевич.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединиң даргазы—**Филиппов** Александр Гаврилович.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы—**Свиридов** Николай Васильевич.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Өртектериниң күрүне комитединиң даргазы — **Фролов** Константин Иванович.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Россельхозтехника» Бүгү-россия каттыжышкынының даргазы—**Босенко** Николай Васильевич.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаныда Төп статистика эргелелиниң начальнигы—**Дрючин** Александр Павлович.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, Кремль. 1975 чылдың июль 15.

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйында мебель кылыр цехтиң машина-биле хоюглап, дескилээр участогу бригадалыг арганы ажыглавышаан, эң эки коргузүүлерлиг болуп, ай санында планын 120 хуудан кудулаттайн күүседип турар. Ол бригадада коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы С. Д. Ондар кызымак ажыл-ижи дээш коллективте хүндүткелдиг кижилериниң биразы. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, С. Д. Ондарга мергежилдиг тергиини деп атты тывыскан.

ЧУРУКТА: С. Д. Ондар ыяш хоюглаар станокта ажылдап тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДООЗУКЧУ ЧЫЛ: БЕДИК ДЕҢНЕЛДИГ БИР ДЕСКИ АЖЫЛ-ИШ

◆ Бирги чартык чылдың планының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүселдези ◆

Ажылчыннарның, кедее ажыл-агый ажыл-ишчилериниң, инженерлериниң, эртемденниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи, чогаадыкчы инициативазы — беш чылдың доозукчу чылының характерлиг демдээ. Чартык чылдың баштайгы түңнелдери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң амыдыралда чедиишкинниг боттанышкынының дугайын херечилеп турар.

Бирги чартык чылда үлетпүр бүдүрүүшкүнүңү планы ажыр күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүнүң немей өзүлдези төлевилеттинген чурагайларны эшкан. Бо чылдың алды айларының дургузында чурттуң үлетпүү пландан ажыр чүс-чүс миллион рубльдиг продукциязын бүдүрүп үндүрген. Эвилелдешкен бүгү-ле республикалар болгаш үлетпүр министерстволары онаалдазын чедиишкинниг боттандырган.

«Тоску беш чылдың барык дөрт чартык чылы эрткен. Ол дээрге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган төөгүлүг сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле партияның, бистиң ажылчын ангывыстың, кедее ажыл-агый ажылдакчыларының, интеллигенцияның болгаш бүгү улустуң чогаадыкчы хайнышкынны ажылының чылдары болган. Ынчангаш съездиниң айыткан бүгү угланыышкынарыңа улуг ажыл кылдынган, улуг чедиишкиннер чедип алдынган деп чугаалаар бүгү барымдаалыг бис, эштер. Коммунистиг тургузуушкунуң оруу-биле бурунгаар улуг базымны кылган бис» — деп, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев сөңгүлда мурнунда чугаазында онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның декабрь (1974 чыл) болгаш апрель (1975 чыл) Пленумнарының шиитпирлерни удуртулга болдургаш, партияга, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырымына сорук кирип, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докталдарында кирген сорулгаларны херек кырынга боттандырышаан, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылдакчылары беш чылдың доозукчу чылының болгаш иниитизи-биле беш чыл планының онаалдаларын чедиишкиннинг күүсеткиринге эргежок чугула курлавырларны калбаа-биле ажыглап, бедик шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрери үргүлчү өстүрерин чедип ап, ону белеткээринге чарыгалдарны эвээжедип турар. Чурттуң күш-ажылчы коллективтери СЭКП-ниң XXV съездизиниң алдар болдурган боттарының социалистиг хүлээлгелерин немей бедидип турар.

Беш чылдың доозукчу чылының бирги чартыында онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткенинин дугайында күш-ажылчы коллективтернің рапорттары бо чылын алды миллиард рубль чыгам түнге пландан ажыр продукцияны бүдүрүп үндүрер кылдыр салдынган сорулга чедип алдынарын херечилеп турар.

Ол үүл дээрге, чурттуң ажыл-агыйжы хөгжүлдезиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тодаргайлаан угланыышкыны — иниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериннче угланыышкын амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар дээни ол-дур. Ажылдап турар бүдүрүлге фондуларын эн долу ажыглаары дээш, чиг-этти болгаш материалдарны чеп чарыгдаары дээш миллион-миллион ажылчы чоннарның демисели эки түңнелдерни берип турар.

Беш чылдың доозукчу чылында дыка хөй санныг эн сайзырангай болгаш улус ажыл-агыйынга эки ажыктыг агрегаттарны, тудугларны, машиналарны кылган. Чижээлээрге, Ленинградтың «Кировский завод» каттыжышкынының кол конвейериниде 300 аът күштүг «К-701» дээр эн-не күчүлүг совет тракторну массалыг бүдүрүп эгелээн. Чыл төнчүзүнге чедир чурттуң хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери баштайгы мун-муң ол машиналарны алыр.

Москванын, эвилелдешкен республикаларның бүдүрүлгелериниң хөй нуруузунун ажыл-ишчилери бирги чартык чылда онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Москванын «Красный пролетарий» станок кылыкчылары. Күрүнеиин бирги подшипник заводунуң, «МосавтоЗИЛ» болгаш «Автомосквич» каттыжышкынларның коллективтери бүдүрүлге хөгжүлдезиниң мурнап орар темпилерин чедип алган.

Бирги чартык чылда продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле беш чылдың онаалдазын Калуганың электромеханика заводу күүседипкен. КамАЗ-ка кылымал климаттың хөй өөр күчүлүг установкаларын хуусаа бетинде үүдүрүп чоруткаш, Харьковтуң «Кондиционер» заводу алды айларын онаалдазын күүседирин доосканы. Донбасста Константиновскинин эн хоочун химия заводу чылдың баштайгы алды айларында пландан ажыр минералдыг чемишчидилгелерни ажылдап үндүрген. Бүдүрүлгени специализастаарынче болгаш концентрастаарынче угланыышкынны бүүрелдиг чорудуп орар Ленинградтың В. И. Ленин аттыг оптика-механика каттыжышкыны чартык чылдың онаалдазын хуусаазындан ийи хонук мурнады күүседткен. Оон улгаттыр каттышкан бүдүрүлге участоктарынга беш чылдың эгезинден бөөр бедик бүдүрүкчүлүг ийи муң чыгам кезек дериг-херексеалдерни ажыглалга киирген.

Горький областын чартык чылда онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен бүдүрүлгелериниң аразында 1975 чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштың иниициаторлары — Балахнинскинин Ф. Э. Дзержинский аттыг целлюлоза-саазын комбинадынын коллективиниң чедиишкини кескү болган. Балахнинчилерниң чедиишкини дыка хөй чүүлдер талазы-биле алырга, Кондопожск болгаш Соликамск комбинаттарның ажыл-ишчилери-биле оларның социалистиг чарыжының түңнели болган. Чаржыкчыларның мурнакчы дуржулгазын чогаадыкчы езу-биле ажыглавышаан, волгачылар бүдүрүлгени техника талазы-биле чаарты-чепсеглээрин дыка дургедип, чаа-чаа курлавырларны ажыглалга хуусаа бетинде киирген.

Ынчалзажок күчүлерни өскүм шингээдип ап, комплектацияны ой-шаанда чоруткайн, бүдүрүлге курлавырларын четпес ажылган турарының уламындан чамдык бүдүрүлгелер чартык чылдың планын күүсетпээн. Харьковтуң алюминий-хүлер эзилдиригер заводу, Вышний Волочектуң хевен-саазын комбинады, Ленинградта техниктиг пестерниң «Красный маяк» комбинады болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер ындыларга хамааржыр. Ол бүдүрүлгелерниң коллективтери чартык чылда четпес ажылдаанының чылдагааннарын бүгү талалыг анализтеп, иштики курлавырларны эки ажыглап турган, байдалды дүрген экижидип алыры эргежок чугула.

1975 чылда тудугжуларның мурнунда турар сорулгалар харыысалгалыг. Чурттуң чер болганында чуртталга тудуун бедик темпилер-биле чорудуп турар. Беш чылдың дөрт чылдарының дургузунда 436 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген. Доозукчу чылда барык 11 миллион совет кижилер чаа бажыннарже көжүп кирер. Бажын тудар комбинаттарның хөй нуруузу бирги чартык чылдың планын чедиишкинниг боттандырган. Москваның бажын тудуунуң бирги болгаш үшкү комбинаттарының коллективтери ажылдарны бедик шынарлыг чорудуп турган, онаалдаларын баштай күүсеткен бүдүрүлгелерниң аразында киргеи.

Капитал тудугнуң калбак программазы амыдыралда боттанып турар. Оңу күүседири кол фондуларны боттуу-биле улгаттырар, чурттуң экономиказын улам ынай хөгжүдериниң баазазын калбартыр арганы бөөр. Новогорькийниң нефть сайзыралы ажылдаң кылыр заводунда нефтини эге баштай сайзыраны ажылдаарының чуртта эн улуг дээн комплекстериниң бирээзин ажыглалда киирген, «Фосфорит» комбинаттың аммофос бүдүрүлгезиниң ийиги эзлчээниң тудугжулары бүдүрүлге графигин бир ай мурнады берген; ынчаарга ол эзлчегни хуусаа бетинде, декабрь 5-ке чедир ажыглалга киирер кылдыр төлевилээн турган. Байкал-Амур магистралының барыын талакы участогун тудар талазы-биле чартык чыл онаалдазын хуусаа бетинде боттандырган. «Ангарстрой» эргелелдиң тудугжулары чедер дээн черинге хуусаазындан мурнады чеде берген.

Ленинградтың 28 бүдүрүлгелериниң инициативазы капитал тудугнуң темпилерин дүргедириннче угланган, ажылдарын ол инициативазын СЭКП Төп Комитеди үүлүг деп көргеи болгай. Невала хоорайның Саян-Шушенское ГЭС-тиң тудуунда киржип турар заводтарының, каттыжышкынларының, эртем-шинчилел организацияларының коллективтери планетаның эн улуг ол гидростанциязының тудуунуң хуусааларын кызырар дээш боттарының күжениишкиннерин аайлаштыр таарыштырын алган. Демин ынчалдыр каттыштырарының дуржулгазы чурттуң хөй-хөй улуг тудугларының шефчилериниде дүргениби-биле нептерей берген.

Ынчалзажок чамдык тудугларда эн чугула объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаалары үстүп турар. Ам тудугжуларның мурнунда турар чугула сорулга чүл дээрге, объектилер туларының хуусааларын дыка кызырары, ынчангаш бүдүрүлге күчүлерин бо чылын ажыглалга киирерде таарымчалыг байдалдарны ажыглакчыларга тургузуп бөөри болур.

Кедее ажыл-агыйны хөгжүдериниң талазы-биле партияның ажылдап кылган үр үелиг комплекстиг программазын боттандырары, оон материал-техниктиг быжыг баазазын тургузары беш чылдың доозукчу чылында чедиишкиниг үргүлчүлеп турар.

Ажаап алышкын ажылы ажыл-агыйларның хову-шөлдериниде мурнундагы үелерден эрте калбарган. Тараажылар моон мурнундагы-даа чылларда ышкаш, бо изиг-түлүк ажыл үеинде шалыпкын болгаш организастыг чоруун көргүзүп, дужүттү дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алырын кызыдып турар.

Ажылдарны бедик шынарлыр чорудуп тургаш, кезилдени дүрген аргалар-биле эртирер талазы-биле Донпуп, Кубаньның болгаш Запорожье областың мурнакчы комбайнерлериниң инициативазын чер болганда деткээн. Оон ачымында хөй-хөй ажыл-агыйлар болгаш бүлүн-бүлүн районнар тарааны кестирерин болгаш бастырарын 8—10 календарлыг хүннер дургузунда доозукчан.

Малчыннар чедиишкиниг ажылдап турар. Ажыл-агыйларда малдың болгаш куштуң баш саны көвүдээн, продукцияны бүдүрери база күрүнеге эзгги, сүттү болгаш чүүргаларны садары өскен.

Чурттуң ажыл-ишчилери доозукчу чылда чүгле бедик шынарлыг хөй продукцийны бөөр дээш эвес, харын ол продукцияны эвээш чарыгдалдарлыг кылып үндүрер дээш база оралдажып турар. Ам ол сорулга партияның организация бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң кол кичээнгейинде турар.

Бирги чартык чылдың онаалдаларын чедиишкиниг боттандырып доосканы, бедик деннелдиг бир дески ажыл-иш доозукчу чылдың болгаш иниитизи-биле беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин чурттуң ажылчы чоннары алдарлыы-биле күүседир деп долу шиитпирлиг дээрзин бүзүредип турар-дыр.

(СЭТА).

Беш чылдың кижилери

КАЯА-ДААА ТОРУЛБАС

Чүве чоруур дээнде Константин Васильевич дескел чок-ла. Орукка ол ыяк-даа белеткеннип алыр. Ол ынчаар ханчыгып калган. Ол хоомай үүве кылыр хөнү чок. Чамдык кижилер буу-хаа ышкажыгай. Белен-селен чүве херекке албас. Константин Васильевичиде ындыг сеткил чок. Ырак-узак оруктарга бүзүрелдиг кылдыр белеткеннип алган соонда, ынчан ам оон сеткили ханар. Бо дээрге хоочун чолаачының бүдүжү, чаңчылы ындыг. Машинаның, оон моторун ылап хынап, көрүп алыр. Хензиг-даа чүве болза, ону чоруурунун мурнунда кыла шаап алыр.

Орукка белеткел доозулган соонда, ол халдып чоруптар. Оон далажып, карак-кулак чокка халдып, эшкедеп чораанын кым-даа көрбээн. Ой-тавында халдып, эчис чедер сорулгазын бодап, таваар долган орар. Орукка чораап, оон машиназы черле үрелбес. Оон газиги кадыр-берт артсын-даа дивес, маннап-ла чоруур, хоорзуннуг хову-шөлдер, малгаш-баларлыг алаакшынаа-даа дивес, бурунгаар маннап-ла чоруур. Чамдык чолаачылар, ыланыя аныяк болдар машина мунганда, ана карак-кулак чок чүве-биле демей-ле. Соондан бир-ле кортунчуг чүвеге албададып сывыртаткан чүве дег, довурак-доозунну доюлдур, кайгыралыр-кенгиредир ынай-ла болур. Оларның машиназы орукка чораап, бо-ла үрелип каар. Ынчангаш хөлчок-ла кончуттунган тургулаар. Константин Васильевич оларга бо-ла мынча деп чагаан турар: «Че, чүү сени ынчаар албадады. Кандыг-даа чүве ойлуг болгай. Оожум чораан болзунда, машинан мынчаар үрелбес турган боор. Күрүнеиин өнчү-хөренгизинге камныг болур херек. Оон өөзи сен болун-дур сен. Ынчап болбас, дунмам. Оожум чорзунда, улам ырак чоруур сен деп чолаачы улустуң чугаазы бар ышкажыгай. Ону хөй удаа дыннаан боор сен, ам ону хаайыңга каш катап кертин ал».

Биче сеткилдиг кижи машиназы үрелген чолаачыны сургап чоруй, боду оон машиназын кылын бөөр. Үрелиишкин берге эвес болза, ону канчаар кылырын айтып бергеш, оруун уламчылап хаптар. Ынчангаш, ол чолаачы өөрүнге кончуг хүндүткелдиг.

Ол он сес чылдың дургузунда чолаачылап келген. Ынчангаш оон чолаачы аргадуржулгазы улуг. Машинаның моторун хөделдире каапкаш, оон ажылдап турарының даажындан-на ол үрелип турар бе азы аная бе деп чүвени мырынай эндевес. Ынчангаш оон машиназы белен черле үрелбес. Ол үргүлчүле маннап чоруур.

Бо удаада Константин Васильевич база-ла ырак-узак орукка белеткенип турган. Ону ам ажай-буурул Саян сыннарының кадыр-берт оруктары манап чыдар. Ол Саян сыннарның оруктары-биле та чеже катап чораан чүве. Кыштың орук-чирик көзүлбес шуурганныг берге үелериндеда, частын, күстүн шил дег дошталган дайгактыг донадында-да, чайның хат-шуурганныг, боранныг, чаастыг хүннеринде-даа ол чоруп келген. Ол ындыг берге оруктарга чүнү көрбеди дээр. Каш чыл бурунгаар ол мындыг бир чүвеге таварышкан. Саян сынының аар ийинин эн бедик тайгазынче чүткүдүп үнүп орда, оон машиназының мотору хеп-хенертен өже хона берген. Орук дошталдыр дона берген чыткан. Машина сиг кынгаш, кудургайны куду бадып эгелээн. Ийинче көөрге, кашпал ишти ханы тамы, ынаар чүгле караш кыннып болур. Айыыл-халап келген. Хоочун чолаачының бодалы кончуг чарт ажылдап турган. Ол кортпаан, ынчалза-даа машина улам дүрген куду бадып эгелээн. Ол айыылдыг демиселге чолаачы тиилеп үнген. Оон мотору база катап хөделип үнген. Арт кырынга үнүп келгеш, Константин Васильевич дедир хая көрген. Ам харын оон сөөгү сиринейнип, мага-боду дерлдип келген. Айыыл чайлаттынган, чоннун мун-мун акша-төгерик өртектиг үнелиг барааны камгалаттынган. Эрес-дидим чорук деп чүве ындыг болур. Ынчангаш чолаачы кижи серемчилелдиг болгаш дидим болур херек.

Константин Васильевич ол таварылганы кажан-даа утпас.

Ынчангаш ол бо удаада база-ла орукка бүзүрелдиг кылдыр белеткенип турган.

— Кайнаар хаптарың ол, Костя? — деп, өөрү айтырган.

— Абаканче эртей даң бажында чоруур деп бардым — деп, ол өөрүшкүлүг харыылаан. — Орукка белеткенип тур мен ийин.

— Өөрүң кымнарыл, Костя?

— Бо Николай, Петр суглар-ла болгай. Аныяк болгаш амыр эзирлер-ле болгай, орукка черле кижи чалгаарадыр эвестер.

Оон адааны аныяк оолдар чолаачылап ажылдаа-ла чаала ийи-үш чыл чедип чоруур. Ынчангаш бүдүрүлгениң удуртукчулары оларны өжегерээн улуг дуржулгалыг чолаачыга кожуп каан. Ол база солун. Аныяк улус хоочун кижиден үлегер-чижек алыр, амыдыралдан хөй чүвени билип алыр, ажылга мергежиир болгай.

Константин Васильевич Кызылдың ийи дугаар автотранспорт бүдүрүлгезинде хоочун чолаачыларның бирээзи. Ында аныяк чолаачылар база хөй. Ол дагдыныкчы хүлээлгени база күүседип турар. Аныяк чолаачыларга ол бодунуң ажылының арга-дуржулгазын харам чокка өөредип турар. Ынчангаш ол аныяктар ортузунга бедик хүндүткелдиг.

Ажылынга кызымак, амыдыралынга ынак Константин Васильевич Осинцев өзулуг ажыл-ишчи кижи. Төрээн чурт бүдүштүг, ажыл-ишчи оглунуң үлүг-хуузун бединиби-биле үнелээш, ону Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаан. Ол аная улам сорук кирген. Бодунуң тоску беш чылда алган хүлээлгезин үш чыл иштинде күүседипкен. Ол ам онгу беш чылдың үлүүнде шалыпчы өзу-биле ажылдап турар. Ынчангаш аная оон ажылдап турар коллективи улуу-биле чоргаарланып турар. Оон күш-ажылчы үлегерчижээ аныяктарга өөредиглиг. Ол шынап-ла канчаар ажылдаарыл база чурттаарыл деп чүвени кады ажылдап турар эш-өөрүнге көргүзүп турар.

Константин Васильевич Осинцев бодунуң амыдыралынга чиик орукту дилеп сүрбээн. Ол күш-ажыл кылыл эгелээнинден тура, бодунуң мурнунга таварышкан бергелерни быжыг тура-соруу, изиг күзели-биле ажыл эртип, туруштуг чоруун көргүзүп келген.

Чоокта чаа бо хүндүлүг кижи-биле ужуражып, оон ажыл, амыдыралын сонуургап көрген мен. Ол боду кончуг чазыкчаагай, биче сеткилдиг кижи. Ында бот тогдунар, бодун мактаныр сеткил чок.

Оон ажылдап турар бригадазы база мурнакчы бригадаларның санында кирип турар.

— Күс кээрге-ле республиканың колхозтарынче болгаш совхозтарынче дужут ажаажып чоруптар кижи мен — деп, ол чугаалаар. Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунга безин чеди күстү улаштыр барып ажылдаан. Ол ажылдаанда моогаар-шылаарын, турарын-даа уттуп алыр.

— Бо күзүн база-ла тараа сөөртүү-биле көдээже хаптар мен — деп, ол чугаазын төндүрү.

Константин Васильевич Осинцев ам Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Оон ажылы ам улам харыысалгалыг апарган. Ол чоннун бедик идегелинге база төлептиг. Ынчангаш ол бүгүдеге хүндүткелдиг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ӨГ-БҮЛЕ ТРАКТОРУ

Амур областының «Ясиополянский» совхозунда механизатор Даньковскийлерниң — адазы болгаш оон беш ооларының өг-бүлези ажылдап турарлар.

Хой чыл бурунгаар өг-бүленің баштыны Ф. П. Даньковскийге трактор хүлээдип бергеи. Аңаа дуржулгалыг механизатор үрелдирбейн ажылдап келген. А он чыл бурунгаар, өске соругаларының аразында техникага камнаалгалыг хамааржырының дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП ТК-ның март Пленумунуң соонда, Даньковскийлерниң өг-бүлезинге тракторну чаа хевээр ышкаш кезээде үрелбейн ажылдаар кылдыр улуундан бичиизиче дамчыдып бөөр деп шиитпирлээннер.

Ам өг-бүле трактору чоокта чаа шеригден халажып келген өг-бүленің эн хеймери Викториуң (оң талазындан ийи дугаар) холунче шилчээн.

ЧУРУКТА: механизатор Даньковскийлер тараа шолунде.

Ф. ДУНАЕВСКИЙНИҢ фотозу.

ПМА. 1975 ч.

ЧҮҮЛДҮГ АЙТЫРЫГ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чоокта чаа болуп эткен тоску чыыжының үшкү сессиязынга кончуг чүүлдүг айтырыгны чугаалашкан. «Чер иштинің байлактарының камгалалын улам ынай күштелдирер болгаш ажыктыг казымалдарны ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында база чер иштинің байлактарының дугайында ССР Эвилелинин болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлуудулгазының үндезиниериниң төлевилелинин дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазының оралакчызы Н. А. Тихоновтуң идеткелин катап-катап номчуп өөрендим.

Совет Эвилелинде бистиң республика база бир байлактыг черлериниң бирээзи. Оон тодаргай чижээн Төрээн чуртка кобальт, даг-дүгү, мөңгүн суу ышкаш үнелиг бүдүмелдерни берип турарывыстан илден. Бистиң республикада оон ынай-даа ажыглаттынмайн чыдар шыгжамырларны моон соңгаар шинчилеп тывар, ажыглаарына хоойлу төлевилелинин улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок.

Оон ынай чер иштиниң минералдыг аржаан, сугларынче кичээнгей салырының үези келген. Үш-Белдир, Чедер курорттар, Дус-Хөл күрүне кадагалалында киргенинге сеткил ханып, өөрүп турар мен. Моон-биле кады чоннун калыкшылыңа херектиг Шивилиг болгаш изиг аржаанларга барган чамдык кижилериниң оларны бокталдырып, ол девискээрлериниң үнүжүн, ыяжын үреп турары хомуданчыг.

Моон соңгаар черниң байлаан чөп ажыглаары-биле чурттакчы чоңга сессия материалдарын эки таныштырары, ону кижи бүрүзүнге чедирери күзенчиг.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, тудуг бригадири.

Новосибирскиде вокзал чоогунда шелде чэрби дерт каът хар дег ак бажың туттуна берген.

Хоорайның эн бедик бажыңы ол. Новосибирскиниң аалчыларынга ону бөөр.

Чаа аалчылар бажыңында бир муң орун бар. Чаңгыс болгаш ийи оруннуг өрээлдер бар. Оларны амгы үениң болбаазыңы херекселдери-биле дерип турар. Дүрген чоруур чеди лифтилер аалчыларны болгаш чүүктү санныг секундалар иштинде чэрби дерт каттың кайызынга-даа чедирип каар. Аалчылар бажыңынга элээн каш буфеттер, кафе, тура чемненир чер болгаш алды чүс олуттуг ресторан бар болур.

А. ЗУБЦОВТУҢ фотозу.

ПМА.

ТҮҢНЕЛ ҮНГЕН

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга районнуң ажыл-агый, бүдүрүлге албан черлериниң болгаш херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарыштың чартык чылда түңнелин үндүрген.

Эрткен чартык чылда «Кара-Хөл» колхозтуң, «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилериниң күжениишкинниг ажылдаанын, бүдүрүлгениң кайы-даа алырында ажылдың организациязын экижидип, социалистиг чарышты бедик деннелге тургускаанын демдеглээн. Оларның кайызы-даа чартык чылда дүк, сүт садарының планнарын ажыр күүсеткен. Ылаңгыя колхоз доозукчу чылдың тудуг планын 90 хуу чедирип алган.

Район төвүнүң бүдүрүлге организацияларындан бараан саарылгазының иниити планын райпо 102,2 хуу, коммунал ажыл-агый чери орулга киирип алырын 143,4 хуу күүсеткен. Районнуң амыдырал хандырылга комбинады база дээре ажылдаан.

Херээженнер чөвүлелдериннден Кызыл-Даг, Шуй, Найырал суурларның болгаш Шуй кадыкшылга школазының херээженнер чөвүлелдери эки ажылдаан.

Чартык чылдың түңнелинде бирги черни алган «Кара-Хөл» колхозка (баштаар черниң даргазы Б. С. Кошкар-оол, партком секретары А. С. Адыгбай), райпога (баштаар черниң даргазы Д. К. Кара-Монгуш, партия эге организациязының секретары Т. С. Кара-оол), Кызыл-Дагның херээженнер чөвүлелинге (даргазы Б. С. Бичелдей) СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир кызыл туктарын акша шанналдары-биле кады тывыскан.

Сүт-бараан фермаларының аразында чарыштың бирги черин «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы ээлээн. Ферма чартык чылда сүт садарының планын 112 хуу күүсеткеш, Кызыл тукту чаалап алган.

«Мурнакчы» колхозтуң малчыны, хоочун кадарчы Хертек Баадан 100 баш хойдан 104 хураганны камгалап алгаш чартык чылда «Район чемпиону» деп атты алган. Аная шилчип чоруур кызыл вымпелди акша шанналы-биле кады тыпсырын шиитпирлээн.

Иниитизи-биле район чартык чылда күрүнеге дүк садарын 107,5 хуу, сүттү 119 хуу күүсеткен.

Б. БАРБА.

Эжиндирип чоруур институттар

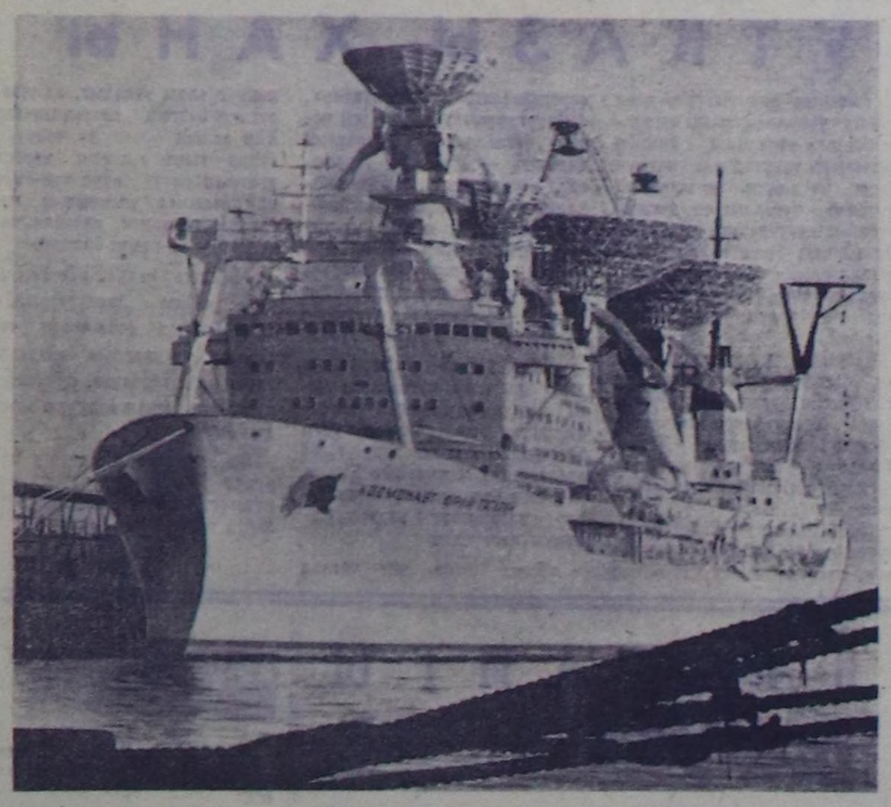

Космос кораблиниң борту-биле Черниң харылзаазы чаңгыс-даа секунда иштинде үзүлбес. Радио-биле харылзаштынмас черлерге ажылга Төптүң эштип чоруур филиалы — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының экспедиция эртем-шинчилел флодунуң чер бөмбүрзээниң аймыктан районунда чоруур корабльдери киржи бээрлер.

Эзлчеглиг рейсче чоруп тура, «Космонавт Юрий Гагарин» дээр теплоходтуң эртемденнери, экипажтары харыысалгалыг ажылга чеднишкиниг белеткеним алганнар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем-шинчилел флодунуң баштакы корабли «Космонавт Юрий Гагарин» рейсче үнериниң мурнунда.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТРАНСПОРТЧУЛАР БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Тыва транспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери чүк сөөртүрүүнү хуусаазын кызырары, чоону хандырарын эжиндири, автомашиналарның чүк чок чоруурун эвээжедири, ол мышкаш чүдүрер, дүжүрер ажылдар үезинде саадалганы болдурбазы дээш демисежип турарлар. Автотранспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, ында партия, профэвилел болган комсомол организациялары бүдүрүлгени башкарарынче, коллективке кижизидилге ажылын эжиндиринче сагыш салып, организаце-техниктиг хемчеглерни чорутканындан бо чылдың бирги чартыында эткен чылдың ол үези-биле деңнээрге чүк сөөртүлгези 15 хуу өскен, азы 2 млн. 270 муң тонна чүүктү улус ажылагыының адырларына сөөртүп берген.

Бирги чартык чылда Кызылдың № 3 АТБ, Чадааның, Хову-Аксының, Минусинскиниң АТБ-лери чүк сөөртүлгезиниң планын чеднишкиниг күүсеткеннер.

Хову-Аксының автобүдүрүлгези чүк саарылгазының планын 117,3 хуу күүсеткен. Бо чылын АТБ-ниң коллективи «Тыва кобальт» комбинатты багай эвес хандырып турар апарган. Комбинаттың продукциязын үндүр сөөртүрүү өйшаанда чорудуп, Абакандан комбинатче технологтуг чүүктери, тудуг материалдарын, кызыл-чаар чүүлдерни саадалга чок эккен турар. Ынчангаш комбинат бүдүрүлге планын күүседиринге транспортчуларның деткимчези эвээш эвес.

Минусинскиниң АТБ-зи пландан ажыр 22 муң тонна ажыг чүүктерни Абакандан Кызылче сөөрткен.

Автотранспорт бүдүрүлгелеринде 472 кижи тоску беш чылдың планын күүседипкен, ам дараазында беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. № 2 АТБ-ниң чолаачызы, «Күш-ажылчы Алдар» орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Н. Ф. Кулагин 1978 чылдың, оон эштери чолаачылар И. Е. Беликов, Г. П. Леонид, В. Т. Бочаров 1977 чылдың үлүүнде. Бүдүрүлгениң мурнакчылары Юрий Николаевич Зюзин — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Анатолий Иванович Галайко — РСФСР-ниң Дээдги Советиниң депутады болган А. К. Соңам-оол, П. С. Сумба, М. С. Ондар, херээжен чолаачы М. Н. Сымчаан, Күш-ажылчы Кызыл Тук орденниң эдилекчизи К. В. Осипцев болган өскелер-даа дээш ышкаш үеин мурнаан шалыпчылар хөй.

Чылдан чылче автотранспорт бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге-техниктиг баззазы өзүп, быжырып олурар. Бүдүрүлге бүрүзүнде автомашиналарның, прицептериниң техниктиг ажаалдазын чорудар профилакторийлер, амгы үениң автогараж дериг-херексeлдери-биле чепсеглеттинген септелге мастерскаялары бар. Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, Минусинскиниң АТБ-зинде чаа гараж, Ак-Довурактың болган Кызылдың № 2 АТБ-лериндe мастерскаялар, Ак-Довурактың автобүдүрүлгезиниң Абазада салбырында гараж, мастерскаялар, профилакторий тудуу чоруп турар.

Автотранспорт бүдүрүлгелеринде чеднишкиннер-биле чергелештир четпестер база хөй болуп турар. Транспорт эргелели иштизи-биле республиканың улус ажыл-агыйынга чүк сөөртүрүүнүң планын чедир күүсеткеннер болган 47 муң тонна ажыг-бүрү чүүктерни улус ажыл-агыйының адырларындан албаан. Кызылдың № 1, 2 АТБ-лери, Шагаан-Арыгның, Ак-Довурактың автобүдүрүлгелери бирги чартык чылда чүк сөөртүрүүнүң планыг онаалдаларын күүсеткеннер.

Плян күүсеттинмейн турарының кол чыллагааны чамдык бүдүрүлгелерде автопарктың техниктиг белени куду болуп турарында. Бо чыллагаан-биле № 1 АТБ-де автомашиналарның 50, № 2 АТБ-де—45, Шагаан-Арыг АТБ-зинде—58, Ак-Довурак АТБ-зинде—50 хуузу септелгеде туруп турар. Ол ышкаш автомобильдериниң ажылче үнери эткен чылдың ол үези-биле деңнээрге № 1 АТБ-де 5, Ак-Довурактында — 8 пунктуларга кызырылган. Автоприцептерни четпес ажылдаңындан база улуг чидириг болуп турар. № 2 АТБ-де 326 муң, Шагаан-Арыгныында — 485 муң, Ак-Довурактында — 656 муң тонна километрни автоприцепти ажыглаваанындан чидирген. Машина бүрүзүнге солчуп турар ийн чолаачыларны быжыглаарын долу четчелевээнинден машиналар анаа турар таварылгалар эвээш эвес.

Чылдың ийги чартыында 2 млн. 455 муң янзы-бүрү чүүктерни сөөртүрү көрдүүнүп турар. Ол планны күүседир сорулга-биле бүдүрүлге бүрүзү ажылды шын организаттаарынче, күш-ажылдың сагылгачурумун бедидиринче сагыш салыры негеттинип турар. Ол ышкаш автобүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары СЭКП-ниң XXV съездизин чеднишкиниг уткууру дээш бүдүрүлге бүрүзүнге социалистиг чарыштың калбартыры чугула.

Ф. КРУГОВОЙ.

Тыва автотранспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Чарыштың түүннелдери

ХАНОЙ. Бо чылдың бирги чартыында ВДР-ниң үлетпүрүүде социалистиг чарыштың түүннелдери үнген. Ханойнуң бүдүрүлге черлери болгаш тудуглары эң-не беник көргүзүглерни чедип алган. Найысылалдың үлетпүрү алды ай дургузунда эткен чылдың олла үелинде турганындан 8 хуу хөй продукцияны бүдүрүп үндүрген. Ынчаарга хоорайның тудуг организациялары улус ажыл-агыйының 50 ажыг объектилерин болгаш чурттаганың 15. 600 дөрбелчин метр шөлүн ажыглалга кирген.

Газ дамчыдылгазының тудуунче

БУДАПЕШТ. Улустар арасының Оренбург — ССРЭ-ниң барын кызыгаары таварты газ дамчыдылгазының тудугжуларының Венгриядан чоруткан баштайгы бөлүүнүң байырлыг үделгези Будапештиниң Парадтар шөлүнге болган.

Баштайгы бөлүктүң челен кижилиг составында чурттуң дыка хөй тудуг организацияларының эң эки специалистери кирип турар.

Чылда 1.600 муң ажыг пассажирлер

ПРАГА. «Чехословак аэрошугумнар» компанияның иштики болгаш даштыкы шугумнарының ниити дуртун ап көөрге 100 муң километр ажып турар. Компанияның хандыртынганы совет агаар корабльдери ол оруктар-биле чылда 1.600 муң пассажирлерни болгаш дыка хөй чүүктерни дажылап турар. Компанияның сөөртүлгеге ажыглап турар девискээри болгаш чүүктериниң хемчээлдери үргүлчү өзүп турар. Оон-биле кады Чехословакиже ужуп хөөп турар даштыкы самолеттарның саны база көвүдээн.

Автотранспорт ажылдакчыларының хүнү

УЛАН-БАТОР. Июль 15-те МАР-ның автомобиль транспорту бежен чыл болган. Юбилейжи ээлчегге киргеш, чурттуң автотранспорт организациялары шуптузу чылдың бирги чартыының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер: автотрайспорттуң 13 муң ажыл-ишчилери Моолдуң бешки беш чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип доосан.

Моолдуң автомобиль транспортуң тургузарынга болгаш хөгжүдериниге улуг дузаны Совет Эвилели көргүзүп турар. Оон техниктиг деткимчези-биле МАР-да асфальт-бетон болгаш автосептелге заводтары, септелге мастерскаялары, оруктар, көвүрүлер туттунган.

(СЭТА).

АКШ-тың президентизиниң байырлыг бижии

АКШ-тың президентизи Дж. Форд «Союз» болгаш «Аполлон» космос корабльдериниң экипажтарынга байырлыг бижик чорудуп, аңаа мурнунда ийи чурттарның төлөлекчилери кажан-даа космоска кады чурттап болгаш ажылдап чорбаан деп, ол онзалап демделгээн. Ол болза төөгүлүг болуушкун болур.

Силерниң ужудуушкунуңар долгандыр турар делегейни билип алырын калбартырынче углаган кижи төрелгетеннин күжениишкиннеринге чаа чада болур деп ында бижээн. Каттышкан Штаттар болгаш Совет Эвилели ындыг чугула херекке кады ажылдап болурлар деп өске чүүлдү бала көргүскен. Үш чыл бурунгаар «Союз»-«Аполлонун» кады ужудуушкунунуң дугайында дугуржуушкун чедип алдыңганындан бээр ийи чурттарның эртемниглери болгаш тускай эртемниглери бо хүнде бисте бар түүннелдерни хандырар дээш кызымаа-биле база үре-түүннелдии-биле ажылдаанбар. Силерниң күжениишкиннер болгаш силерниң чижээнер бистин чурттарывыстын аразында улам ынай кады ажылдаарынга бараан болурунга бүзүрээр мен деп байырлыг бижиктиң түүннелинде чугаалаан. «Союз» болгаш «Аполлон» космос корабльдериниң экипажтарынга Дж. Форд аас-кежиктиг ужудуушкуну болгаш чедиишкини күзээн.

(СЭТА).

ТУРУШТАРНЫҢ НИИТИ ЧОРУУ

ГАВАНА. (СЭТА). Ямайканың премьер-министри М. Мэнлиниң Куба Республикага албанның аян-чоруун кылып чорааныының түүннелдериниң дугайында дыннадыгны Гаванада парлап чарлаан.

Делегейнин амты байдалы империалистиг, колониалистиг болгаш неоколониалистиг күштерге удур, национал хосталышкын дээш, бойдус курлавырларын дедир эгидип алыр дээш улустарның демиселинге таарымчалыг байдалды тургузуп турар дээрзинге Куба биле Ямайка чангыс эп-сеткилдиг болган деп ол документиде демделгээн.

Делегейде күштериниң дензигүүрүнде боттарының хосталгазы болгаш хөгжүлдези дээш демисежип турар улуттарга ажыктыг кылдыр чоруп турар өскерлиишкиннерге ийи тала байыр чедирген. Бүгүниити тайбың болгаш хосталга дээш демиселге социалистиг күрүнелерниң, бүгү-ле дешилгелиг күштериниң болгаш хосталгалыг шимчээшкиннериниң чангыс эвиниң база эп-сеткил каттыштырылгазының чугулазын олар онзалап демделгээн.

Чилиде кижиниң эргелерин дерзин ёзу-биле дора көрүп турарын Куба биле Ямайка буруу шапкан болгаш фашистиг ёзу-чурумга удур чили улустуң демиселин деткип турарын илергейлээн. Социал-экономиктиг ханы чаартылгаларның хөрээ калбарып турар Перунуң база Панаманың улустары-биле болгаш чазактары-биле эп-сеткилин каттыштырып турарының дугайын Куба биле Ямайка медеглээн.

Куба найысылал — Гавананың чанында туттунуп турар Аламар хоорайга куба-ямайка найыралдың массалыг митингизи болган. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаның Премьер-Министри Фидель Кастро ол митингге чүве чугаалап тура, куба улуска удур империализмниң чорудун турары бүзүүлээшкиниң политиказы бууран дүжүүшкүнге таваржыр деп медеглээн. Кубаның болгаш Ямайканың аразында найыралчы харылзааларның чедиишкиниг калбарышкыны дээрге кандыгда реаксылыг күштер төөгүүнүң бурунгаар хөгжүлдезин ара, доктаадыктар шинек чок дээрзиниң бадыткалдарының биргээзи-дир деп ол чугаалаан.

Революцияның салган сорулгаларын куба улус сорук киришкиниг шиитпирлеп турар деп, Ф. Кастро айыткан.

Куба болза улустар аразында ёзулуг деп эргени, чөптүг чорукту болгаш акы-дуңма ёзузун чедип алыр дээш демисежип турар. Ямайканың улузу куба улустуң быжыг болгаш шиитпирлиг деткимчезинге кеззеде бүзүреп болур деп, Ф. Кастро медеглээн.

Ямайканың премьер-министри М. Мэнли ол митингге чүве чугаалаан, куба революция ёзулуг социал чөптүг чорукче орукту — хөгжүлдениң социалистиг оруун Латин Америкының болгаш Кариб далай кавызының улустарына ажыдып берген деп онзалап демделгээн.

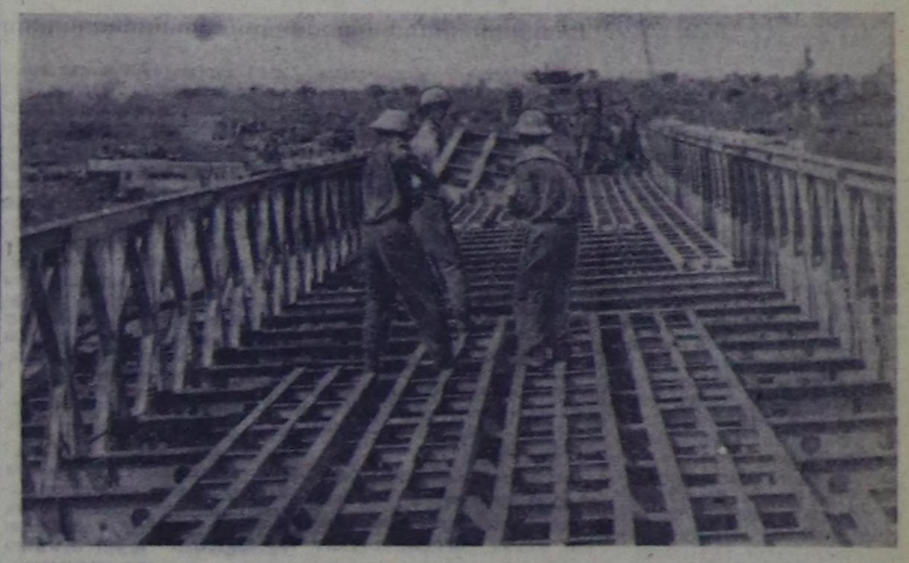

Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарының чурттакчы чону дайын үезинде үрелген улус ажыл-агыйын катап тургузуп эгелээн. Чурттуң хоорайларының болгаш өске-даа чурттакчы чонуг ферлериниң чурттакчыларынга улуг дузаламчыны Мурнуу Вьетнамның Улусчу чепсектиг күштериниң кезектериниң даныычылары көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Улусчу чепсектиг күштериниң солдаттары дайын үезинде үрелген көвүрүлериниң бирээзин катап тургузуп турлар.

ЦБ—ПМА-ның фотозу. 1975 ч.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

ХЬЮСТОН. Ужудуушкун башкарар төп. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). «Союз-19» деп совет космос кораблин салып үндүргени аңаа улуг сонуургалды болдурган. Стартка чедир кап-ла минута артканда Төпке шыпшып апарган: аңаа турган бүгү кижилериниң кичээнгейи Хьюстонуу-биле, кончуг эрте турган үеде делегейниң өске талазында Байконурга боон турган болуушкуннарны көргүзүп турган телевизорларның экраннары хаара туткан. Төпке турган бүгү кижилер «Союзтың» ужуп үнериниң чаңгыс-даа талазын эрттирбезин орааладжып, хайгаарап турганнар. «Союз» орбитаже үне берген деп диктор чарлаптарга, америк тускай эртемниглер болгаш журналистер ол чаа көрген үүлүүнүң дугайында боттарының өбдалдарын солчуп, ында турып турар совет тускай эртемниглерге «Союзтың» чеднишкиниг ужудуп үнгени дээш байыр чедиргеннер.

Бүгү чүве кайгамчык эрттеп деп, ужудуушкун башкарар төптүң төлөлекчизи Джон Маклиш СЭТА-ның корреспондентилерине чугаалаан. Совет космос кораблиниң ужудуп үнгени — «Союз»-«Аполлонш» шенелдезинге эки эге болур, космос делгемнерин шинчилээринге ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың кады ажылдажылгазының хөрээнге ол ажыктыг.

Бистин кады хүлээлгевиске ындыг эки эгениң салдынганынга бис өөрүп тур бис деп, аэронавтика болгаш космос делгемнерин шинчилээринин талазы-биле национал эргелелдиң директору Дж. Флетчер медеглээн.

Капитал чурттары экономиктиг кудулаашкынны чурттап эртип турар. Ажыл чокталыр чорук соксаал чокка өзүп, өртектер дүргени-биле аартан база ажылчы чонларның амыдырал деңнели кудулаап турар. Франшияда ажыл чок кижилериниң саны хостүп көрбээн хемчээлдерге четкен: чуртта бир миллион ийи чүс муң долузу-биле ажыл чок кижилер санаттынып турар, оларның 53,8 хуузу хөрээженнер болур болганы долу эвес ажыл хүнүнде ажылдап турарлар чүс-чүс муң.

ЧУРУКТА: Парижтиң күш-ажыл биржаларының бирээзинде бо хөрээженнер хей-ле ажыл манап турарлар. Ажыл чоктарның саны хүн бүрүде өзүп турар.

ЦБ—ПМА-ның фотозу. 1975 ч.

БУРУУЛУГЛАРНЫ ХЕМЧЕГ АЛЫР

Бир чагаанның изи-биле

«Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу Түлүш Сандю «Шын» солуннуң редакциязынче ийи удаа чагаа чоруткаш, совхозтуң дирекциязының ап турар чөптүг эвес хемчеглерин истеп хынап көөрүн дилээн. Оон чагааларының изи-биле хыналданы кылырга, айыттынган фактылар бүрүнү-биле шын болуп балыткаттынган.

Түлүш Сандю Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының малчыны. Ам Алдыы-Ишкинде кодан өшкү малдан турар. Аңаа быжыглаан кодан анай 1974 чылдың октябрьга чедир 358 баш турган. Ишкинден Хемчик шыныазынга эккелгенде базала онча-менди болган. Ынчаарга эткен чылдың декабрьдан бо чылдың май төнчүзүнге чедир оон коданындан 239 анай чудап өлген. Арткан 119 башка немей (чудап өлген өске бир кодан анайның артыы) 143 башты алган. Ынчангаш ам 262 башты малдан турар.

Малчынның чугаазы-биле алырга, эткен чылдың октябрьда Ишкиннер баштарынга улуг хар чагган. Ынчан аңаа турган өшкү коданнары одардан бергедээн. Ынчап турда, улуг хар сөнип, даглар мөөстери эрип калган. Одарга байдал эжижий берген турда-ла, совхозтуң удуртукчулары үш коданны Хемчик шыныазынче киирер дээш барык-ла албадалбиле көжүрген. Сандюнуң коданын Ишкининиң ортаа үезинде Чаңгыс-Шивиге чедир, хем унунуң чүм хары-биле сүрген. Оон трактор тергезинге чүүрреш, Ак-Тал-Аксынга эккелген. Кыштагда белеткээн чылыг кажаа чок болган. Ук анайларны соок инек кажаазынга хондуруп, белеткээн чем-даа чокка, чер одарладып турган. Хедек тайга черге өөренген мал иштик черге кээп, соок хатка дидиреп дөңгаш, тоттур оттап шыдавас апарган. Оон соонда Кара-Талда эрги кажаны соок кыжын септеп, иштин коптаргаш, анайларны аңаа эккеп кыштаткан. Кажаа-хорааның соок, багайындан Сандюнуң кадарган анайлары бир ай ажып чорда-ла кырлып эгелээн.

Ынча хөй өшкүнүң өлгенинин чыллагааны чүдеп? Соокта ырак черден 2—3 хондур сүрүп, оон соонда трактор кырынга чалагай тергеге чүдүрүп эккелгени-биле, баш шыныага соок кажаага тургуска-ны-биле соокка алыскан анайлар өкпезинге дегдирин аарааш, оттавас апарган. Ынчаарга арып баксыраан, аарааан ол маллы чем-биле хандырбаан болгаш эмнээринин хемчээн албаан. Өшкүнүн өлүп хорааныының кол чыллагааны ында.

Совхозтуң мал эмчилери кээп көргеш, акт-даа тургуспаан, аарааан маллы эмневээндаа. Аңаа-ла «чудап өлген» деп санап каан. Декабрь, январь, февраль айларда чем шуут чок болганындан чер одарладып, чүгле аштап өлбезинин аргазы-биле хогландырып турган.

Салбырда зоотехник Хертек Адыг-оол келгеш, өлген хөй өшкүнү көргеш, өлгенинин чыллагаанын безин тодаратпаан.

— Соокка алыскаш, аскактааш, чилчии үстүп өлген мал-дыр. Көрүнер даан, сыргактары сарыг суглаан—деп, Сандю зоотехник А. Хертекке чугаалаан.

— Сээн оон кайын шын боор—дээш, зоотехник кадарчыга бүзүревээн.

— Алдыы-Ишкинниң кур оттуг Арысканныгда ээн кыштаг бар. Оон кажаазын коптаргаш, аңаа кыштаан болза, өшкүлерим кайын өлүр ийик, хүр кыштаар чүве—деп, кадарчы Сандю хараадап чугаалап олурар.

Шыныага кыштаткан өшкү коданнары улуг хорамчалыг болган. Ону совхоз дирекциязы кадарчыларның багай ажаганының уржуу деп саналаш, кадарчыларга төлеттирер деп шиитпирлээн.

Салбырның эргелекчизинге, зоотехнигинге, мал эмчизинге, бригадирлерге чудап өлген малдың дуюн тургузары-биле (мал ажаалдазын баксыраткаңы дээш) 6 баш бода маллы акша-биле төлеткен. Чижээ, чүгле апрель айда безин салбыр эргелекчизи Ооржак Караа, бода мал бригадири Ондар Аралдуу, зоотехник Хертек Адыг-оол, ветфельдшер Юрий Чүлдүм, ветсанитар Михаил Кандан, шээр мал бригадири Ондар Дыртый-оол олар кижи бүрүзү-ле 127-127 рубль төлээн. Бо дугайын салбырның специалистери мырынай кайгап турар.

Совхозтуң чеже баш малы (бода-даа, шээр-даа) чудап өлгенинин тодаргай учеду билдинмес. Аңаа бодап көөрге, совхозтуң дирекциязы чудап өлген малды улустар кырынга төледир кылдыр салгаш, ол малды дириг кылдыр учетта киирип турган аян бар.

Совхоз директору А. Шаалының чамдык дужаалдарындан көөрге мындыг № 91 дужаалда (чүгле мартта) Киров салбырындан 11, Кызыл-Тайгадан 13, Ишкинден 5 баш өшкү өлген дээн. Мал шимчээшкининиң дугайында № 66 дужаал (март 5-те). Ында айытканы: февральда 216 баш мал өлгеш, тодаргайлаарга Киров салбырындан 42, Кызыл-Тайгадан 94, Ишкинден 94. Мал ажаалдазын баксыраткаш, Кызыл-Тайгада О. Долгай-оол 68, Н. Ооржак 20, Т. Санаа 57, Уйнукпан 20 өшкүнү өлүрген. Долгай-оолдан өлген 68 өшкүнүн 50-ин оон кырынга, Сандюнуң кырынга 42, Н. Ооржактың кырынга 60, Ооржак Уйнукпанга 10 өшкү салган.

Мартта үндүрген дугаары чок бир дужаалда мал ажаалдазын баксыраткан дээш специалистерге болгаш салбырлар эргелекчилеринге бир-бир боданы төледир дээн.

Түлүш Сандюнуң чугаазы-биле алырга, ол малчын эткен чылдың декабрьдан бээр шалыныы четче ап көрбээн.

— Чүү дээш шалыныы четче бербейн турарын билбес бис. Айтырарга «хууда малдыг силер, ол дээш тыртып турар чүве» деп каар—деп, ол чугаалап олурар.

Бо дугайын совхоз директору Александр Шаалыдан айтырарга: «боттарының багай ажылдааны-биле мал өлүрген кижилерге ук малды төледир дээн чүве. Мээнин шын» деп харылаан турар.

Бо дугайын совхозта улусчу контроль болуу (даргазы Д. Таспаак) чаңгыс-даа катап хуралга чугаалашраан. Совхозта хөй мал өлүп хорааның районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы С. Ондар шын деп бадыткан турар. Ынчалзажок хөй санныг малдың чогум каныг чыллагаан-биле өлүп хорааны: чем чогуудан болгаш кажаа-хорааны соогундан өлген бе, азы кадарчыларның эз-харыысалга чок, чалгаа багындан ажаалдазы баксыраааш өлген бе дээрзин районнуң улусчу контроль комитеди сонуургаан көрбээн.

Кыш эткен. Кыштың уржуктарының дугайында чугааны ам кылбайн барып болур турган ийик. Ынчалзажок чүвенин шынын тывары чугула. «Сүт-Хөл» совхозтуң директору эш А. Шаалы болгаш кол зоотехник олар мал чеми-биле хандырбаанындан, кажаа-хорааны чылыглаваанындан кыштың берге үезинде өлүп хораан малды малчыннарның буруузу дээш, олардан төледип, чөптүг эвес чүве кылып, кадарчыларның ажыл төлевирин бербейн, тыртып турар чорук кижилерни дуурдеп турар. Хамаарышкан черлер бо айтырыгны тодараткаш, ёзулуг буруулуг кижилерге кеземе көргүзери негеттинип келген.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

Тывага улусчу эрге-чагырга тургустунганының баштайгы чылдарындан эгелээш Совет Эвилели ТАР-ның экономиказын сайзырадырына болгаш ийи улустарның аразына акыдуңма найыралды быжыглаарынче доктаамал кичээнгейни салып келген.

20 чылдар ортан үезинде ыцай Тыванын экономиктиг амыдыралы элээн хөгжүп эгелээн, ажыл-агый тургузуушкунунга база чонуң материалдыг байдалын экижидеринге чамдык чеднишкиннер бар болу берген.

Ажыл-агайны сайзырадырын планнаарының баштайгы базымнарын боттандырып, 1923 чыллан бээр күрүне бюджелин чогаадып эгелээн, үлетпүрүп ыяш, алгы-кеш, дүк болбаазыдыр, туйбу ажылдан кылыр баштайгы бүдүрүлгелерин ажыткан. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тургусчан даг үлетпүрү, ылаңгыя алдыг болгаш өлүх тывызы экономикага кол рольду ойнап, политика талазы-биле улуг ужурдузалыг апарган. 1925 чылда Кызылга баштайгы электростанция ажыллап эгелээн. Ол дугайын «Правда» солун: **«Совет чазактың кайгамчык белээ Тываның найысылалын чырыдып чаартыпкан»** деп бижээн.

Ынчаардагы Тываның улус ажыл-агайының үндезин адыры мал ажылы-биле чергелештир чер ажылын арат массаларның 70 хире хуузу эвээшбиче хемчээлге хөгжүдүп эгелээн. 1929 чылда республикага тарылга шөлү 18 муң га ажыг апарган. Тывага чурттап турган совет хамаатыларның Бот-эргелиг күш-ажылы орус колониязы 1928 чылда хой ажылдыг «Өөк», чер ажылдыг «Элегес» болгаш сыын ажыраар «Мараловед» деп күрүне ажыл-агайларың организастаан.

ТАР-га ажыл-агайның бүдүрүлгелери эгезинден тура-ла чүгле күрүненің азы кооперативтиг бүдүрүлгелери кылдыр организастаттының турганын демдеглээри чугула.

ЧАА АМЫДЫРАЛ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ ҮЕЗИНДЕ

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле хуу бүдүрүлгелер ажыдарын хораан турган. Оон ачызында республикага экономиканың социалистиг укладын хөгжүдериниң үндезини күрүне холунга алдынган.

Ындыг болзажок ол үеде Тывага бооп турган чаартылгалар аная-ла чиик орук-биле шиитпирлеттинмээн. Бай, феодал идеегеттериң төлээлери нам, чазактың удуртур органнарына шуртуп кирип алгаш, чамның чиңгине шугумунга — чурттуң капиталистиг эвес оруктап социализмче хөгжүлдезиниге удур шыгыы демисежип турган.

Ангы демиселиниң ол берге үезинде үнүп турган «Шынның» арыннарында бижиттинип турган үүлдерин төөгү талазы-биле шын билип алыры-биле үстүнде тайылбырны кылдывыс. «Шын» үнүп келгениниң баштайгы чылдарындан эгелээш, Тывага үндезин чаартылгалар дээш демиселдиң бирги одуруунга туржуп, намның дайынчы органы бооп турганын ооп ынчан үнүп турган дугаарларындан көрүп болур. Араттарны чаа амыдыралче кайы хире өткүт-чидиг сөстери-биле агитастап, пропагандалап, организастап турганын бо хүннерде маңа ханып номчуур бис.

«Шынның» арыннарындан деп рубрикага бөгүн Тывага күрүне болгаш кооператив садыының төрүттүнүп мандаанын канчаар чырыдын келгениби-биле таныжып көрээлинер. Улус ажыл-агыйының социалистиг укладын тургузарынга канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан садыгның бо ийи девириниң хөгжүлдезиниң дугайын солун ол чылдарда онзалап чырыдып турган.

Тываның күрүне садыы 1922 чылда тургустунган. Ол Кызылга бичии магазиниг, ийи складтыг, Шагаан-Арыгга, Чадаанага, Тожуга бир-бир лаңгыылар лыг (салбырлар-лыг) турган. 1924 чылда организастаттынган Тываның Төп национал кооперативи (амгы респотребсоюз) чыл хире болгаш Тываның күрүне садыының эт-хөреңгизин дүлээп алган. 1923 чылда ТАР-га РСФСР-ниң күрүне садыының (баштай Сибирьниң деп турган) салбырын тургускан. Совет күрүне болгаш тыва кооператив садыг организациялары Тывага 30 чылдарның сөөлүнге чедир турган 65 салбырлыг кыдат, көрей, моол болгаш өске-даа 45 хуу садыг бүүзелерин кызыл үндүрген.

Ол үеде үнүп турган «Шынның» дугаар бүрүзүнүң бирги арыннарында: **«Улустуң чээлизинге бижидип алгаш, кооперативке кирип алгаш, араттың болбаазыралын көдүрүп, школа, эмнелгени сайзырадып, огдеи бажыңга олуруп суурҗуулуңар!». «Ядыы эштер! Эжиңер болур ортумак аңгыны силерден хооруп ырадырлар-биле эрес демисежиңер. Кооперативке кирээлиңер!»** деп кыйгырыгларны парлап турган.

1931 чылдың январь 28-те үнген № 4 (47) солунга Седип-оол Танов «Кооперативке кежигүн элдеп кирер дугайы» деп үүлүнге мынча деп бижээн:

«...1929 чылда Тываның Араттың Төп кооперативиниң III хуралынга доктаатканын ёзугаар кооператив кежигүнүнге ядыыларны элдеп кирери-биле 9558 төгерик 50 копеекти тускайлап берген, ССРӨ-ниң Төп кооперативи 5 муң төгерикти дузаламчы кылдыр берген. Кежигүнге 2911 кижини кирер турган, ам 250—300 хире кежигүн бар. ТАР-ның VIII Улуг хуралының айтып берген оруун ядыыларга тайылбырлап чедиргеш, кооператив кежигүннерин көвүдеднил!

Кайы кожуун мурнаарыл оны «Тываның шынынга» социализмниң чарыжынга тиилээн деп чарлап үнүрер».

Кооператив шимчээшкинин баштайгы чылдарда эки хөгжүвейн турганы чазакче (ам болза статистика эргелеп хевирлиг) чер турган.

Ону бо материал бадыткап турар:

«Шын» дээр солун шүүр черге.

1930 чылдың он айның 27-ден 1931 чылдың ийи айның 1-ге чедир чоруткан ажылдың байдалын болгаш социализм чарыжының кайы хире күүсеттинин турарын дыңнадырым болза:

1. Кооператив кежигүнүнге элзеткен кежигүн саны 1478 кижи (эрги кежигүннер-биле кады 3224 кижи).

2. Хавырган дадывыр 6970 төгерик 03 коп. (эргидээзи-биле 21.994 төгерик 25 коп.).

3. Белеткээн үүлдер: (мында белеткээн алгы-кеш, катчимис, өлүк аймаан бүрүн даңзылааш, ниити өртээн салган улуг даңзыны кошкан).

Тыва Төп-коопту аллынөлүк киллизиниң эргелекчизи Н. Юневич». («Шын» № 7 (50).

Тывага Улусчу революцияның тиилээнинің 13 чыл болган оюнун бүдүүзүнде үнген «Шынның» бир дугаарынга Танов Седип-оол 1926 чылдан 1930 чылга чедир кооператив кежигүнериниң саны 8120 кижи чедир өскен деп бижээн.

Оон ыцай бижээн:

«1930 чылда артель деп болгумнерни кооператив кежигүннери тургузуп эгелээн. Ам бисте:

Чер-тараа ажылын каттыштырган эвилел — 10.

Мал ажылын сайзырадыр болгумнер — 5.

Анчы ажылының — 180.

Хой кежинден тон даараар болгум — 5.

Сиген кезер, тараа арыглаар болгум — 3 дээш оон-даа өске. Шупту саны 214, кежигүннери 1498 кижи.

Моон алгаш көорге бистің Төп кооператив социализмче сайзырап бар чыдар-дыр.

№ 41 «Шынга» Шойдар деп авторуң бижээнин:

«Эрткен чазын Хемчиктің Чоон кожуунунуң Кызыл-Даг сумузунуң 15 өреге араттары артель деп эвилел тургускаш, 45 шаң тараа тараан. Күзүн ону тараа чулар машина-биле кестиргенин чон дыка сонуургап корген. Ол орегелер бир чылда чиир тарааны алган».

Бо болгумнер сөөлүнде МАЭ-лер, ЧАЭ-лер, оон соонда колхозтар, совхозтар кылдыр хөгжээн. Кызылга, Кызыл-Арыгга турган тон даараар болгумнер каттышкаш, амгы алгы заводу болган.

Материалды **С. МААДЫ** белеткээн.

Чаа ном

УТКАЗЫ ХАНЫ

Тываның ном үндүрер чери сөөлгү чылдарда тыва чогаалчыларның уругларга бижээн номнарын үзүктел чок үндүрүп турар. Бо дээрге эн ылангыя уруглар чогаалының хөгжүп турарының тодаргай херечизи. Ол ышкаш бижиттинип турар чогаалларның сөөлү уран-чечен, утказы ханы болгаш кижизидилгелиг болуп турары-биле онзагай.

Тываның ном үндүрер чери ам чогаалчы Олег Сувакпиттин бичии база алаңды уругларга бижээн чечен чугаазларының чыныдызын «Чалаг-Ашак» деп ат-биле чырыкче парлап үндүреринге белеткеп турар.

Ук чыныдыда кирип турар чечен чугаалар черле уран-чечен, олар ханы утказы-биле өөредилгелиг. «Өнүктер», «Шуурганныг хүннер» деп чечен чугааларда ат-сураглыг кижилер — Тываның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң, революциянын киржикчилериниң, кызыл партизан отрядының командири Сергей Кузьмич Кочетовтуң, хоочун тыва кызыл партизан Степан Булчуңуң дугайында кончуг солун бижип турар.

«Чалаг-Ашак», «Баштайгы дыл» деп чечен чугааларда тыва эки турачыларының немец-фашистиг эжелекчилерге улур эрес-дилим демиселин, тыва араттарның маадырлыг Кызыл Шеригге белек чыып берип турар патриоттуг көдүрлүүшкүнүн көргүскеп.

«Чалаг-Ашак» деп чогаал кончуг ханы утказы, ол шоодуглуг болгаш каттырынчыг. Ийи аңлын фронтуже чорудуп турар тыва араттың мерген угаанын улуг орус чон-биле найыралынга шынчызын чогаалчы Тывызык, каракка көзүлүр уран-чечен бижээн.

«Шинжек оглу», «Торга амчы», «Кым даргаларыл?» дээш оон-даа өске чечен чугааллар уругларның бойдуска, дириг амытаннарга, ан-менге, куштарга ынак болуруп өөредип бижип турар.

Оон чурукторларын аныяк чурукчу Ш. А. Куулар чараш, көрүштүг, солун кылдыр уругларга таарыштыр чураан.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

БАШТАЙГЫ "ХАМНААРАКТАР,,

«Витурелис» (литва дылдан очуалдурарга «хамнаарак» дээн) деп чаа чадаг тергени бичии оолдар-даа, уруглар-даа башкарып болур. Ол универсалдыг модельди продукциязы делегейниң 70 ажыг чурттарында билдингир Шауляйның «Вайрас» дээр заводунга чогаадып кылган.

Чаа модель бодунуң мурнунда турган хевирлериниң улуубиле ылгалдыг: конструктораар раманың хевирин өскерткеш, дүгүйларның хемчээлин бичилеткеш, рульдуң чаа хевирин саналдаанар. Велосипед чиик болгаш эзлгир апарган.

«Хамнаарактарның» баштайгы кезээн — 1,5 муңну — конвейерден үндүрүпкен.

ЧУРУКТА: бичии уругларга «Витурелис» дээр чаа чадаг тергелер; оларның чоруу чымчак болгаш кончуг эптиг.

М. БАРАНАУСКАСТЫҢ фотозу.

ПМА. 1975 ч.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ IX КИНОФЕСТИВАЛЫНДА

Фестиваль экранындан дашкаар

Москваның фестивалында ажыл хүнү дан хаяазы-биле кады эгелээр болгаш дүн ортузу эрте бергенде доостур. Көрүлделерниң, ажыл-ишчи болгаш чогаалыкчы ужуражыышкыннарның, чугаалажыышкыннарның болгаш беседаларның чай-чапсар чок болгаш хөй талалыг программазы толэ кылдыр бижиттинген, ынчанмыже хүн иштинде арай боорда дооступ турар.

Фестивальдың демдээн кадаан хөй саныг автобустар дыка эрте ооп штаб-квартиразындан — «Россия» гостиницадан көрүкчүлер-биле ужуражыышкыннар бооп турар Москва заводтарынче болгаш фабрикаларынче, найысылалдың кинотеатрларынче болгаш өске-даа көрүлде залдарынче чоруп турар. ССРЭ УАЧД-зинде «Космос» павильонуң экспозицияларын АКШ, Италия, ЧССР, ЮСФР, Сирия болгаш өске-даа чурттарның кинематографистери онза сонуургал-биле көргеннер. «Союз» биле «Аполлонуң» тудуштурулга белдириниң махеди, космостуң совет-америк дуржулгазының дугайында, ында делгеттинген өске-даа материалдар бо хүннерде фестиваль ужуражыышкыннарының бир янзы «сорунзалары» болу берген.

Гостиницаның парлалга конференциялары эртип турар «Алдын залында» дүшкүүрлүг ажыл даады-ла эртен эгелээр. Июль 14-те журналистерге-даа, кинематографистерге-даа кончуг «изиг» болган—элээн каш чурттарның делегациялары дораан-на ол ужуражыышкыннарның индирин национал кинематографияларын хөгжүлдезинин, чогаалыкчы планнарын болгаш айтырыгларын дугайын чугаалаары-биле ажыглай берген.

— Москва фестивальдары индий кинематографистерге, бистерге, чүгле боттарывыстын фильмнериви көргүзер эвес, харын база боттарывыстын башкыларывыс кылдыр саналарывыс совет кино мастерлери-биле ужуражыр хайгамчык чаагай болдунар арганы берген—деп, сураглыг режиссёр Мринал Сен медеглээн. Индиядан келген болгаш конкурс көргүзүүнге «Хөйүн ырын» кирген аалчыкың онзалап демдеглээни болза, оон амыдыралчы орук шилип алырынга шиитпирлиг салдарны совет кинематография, бирги эзлчегде Сергей Эйзенштейнинің фильмнери көргүскен.

— Улуг чаагай чанчылдарны— реализмниң чанчылдарын эдерер дээш чүткүп чоруур кижи мен, ол чанчылдарны биске шак ол улуг мастер салгал кылдыр арттырып берген — деп, Мринал Сен онзалап айыткан.

Боттарының чуртунуң социалистиг кинематографиязының бут кырынга туруп алырынга болгаш хөгжүүрүнге совет кино уран үүлүнүң ужур-дузазының дугайын ГДР-ниң кино мастерлери база чугаалааннар. «Дефа»-ның директору Альберт Вилькенингтин онзалап демдеглээни болза, ол студияга кино уран үүлүнүң дээре дээн чогаалдары Совет Эвилелинин кинематографистериниң дузазы болгаш шуут киржилгези-биле тургустунуп турган.

— Бо чылын «Дефа»-ның чуруктарының хөй кезин фашизмин ашкан тиилелгенин 30 чылы-биле холбашкан — деп, ол чугаалаан.— Немец черге үр манаттырган хосталганы хаймрлаан совет кижилерге хамаарыштыр бистин улузувустун өөрүп четтиргениниң сеткил-сагыжы оларда илеттинген. Конкурстуг көрүлделерде кирген «Дүн биле хүн аразында» деп фильм база-ла он болуушкукта бараан болган. Сураглыг немец чогаалчы, антифашист Эрих Вайнерттың амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап турар лентада янзы-бүрү чурттарның культура мастерлериниң интернационалчы хүлээлгезинин идеязы тодазы-биле илерээн.

Гитлеризм-биле демиселдиң чылдарынче көрүкчүлерни «Ужица Республика» деп югослав уран-чечен фильм базала ээлдирип чедире бээр. Оон тургузукчулары — режиссёр Жика Митрович, актёрлар Неда Арнерич, Бранко Милитевич понедельникте совет болгаш даштыкы корреспондентилер-биле база ужуражы бергеннер. Олар ЮСФР-ге болган национал кинофестивальга бирги шаннал алган чурукту тырттырын турганының дугайын чугаалааннар. Совет кинематографистериниң дуржулгазы, ылангыя «Хосталыышкын» деп киноэпопеяны тургускаанының дуржулгазы ол кинону тырттырарда оларга кончуг дузалаан дээрзин аалчылар демдеглээннер.

Июль 14-те кыска метраждыг ленталарны конкурска көргүзериниң программазы дыка лакпыш болган. ССРЭ-ниң, Финляндияның, Гананың, ГФР-ниң, Кубаның, Индияның, Францияның болгаш өске-даа чурттарның фильмнери-биле жюри кежигүннери болгаш москвачы көрүкчүлер таныжар аргалыг болганнар.

Конкурс экраны өже берген соонда, «Зарядье» кинотеатрның ол-ла көк залында фашист хунта-биле демисежип турар Чилиниң улузу-биле эпсеткил каттыштырылгазының кежээзи болган. Кежээге Чилиниң халавының дугайында «Арыг эргилде» (ГДР) болгаш «Компаньеро» (Великобритания) деп документалдыг фильмнерни көргүскүлээн.

И. ВЕКСЛЕР,
В. ПЕТРУНЯ,
СЭТА-ның корр.

Төөгү болгаш бо үе

Москвада кинофестивальдың киржикчилери болгаш аалчылары чоокта чаа боттарының МАР-дан келген эштеринге Моолдың улусчу революциязының 54 чыл ою-биле байыр чедиргеннер. Июль 14-те фестивальдың экраны ол чурттуң кинематографистериниге бараалгаан. Олар конкурс программазына социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалап турган чурттуң ооларының болгаш кыстарының патриотизминиң дугайын, аас-кежиктиг чаа Моолдың тургузуушкунунуң дугайын чугаалап турар фильмни киргеп чорук магаданчыг. «Хүн туттуруушкунунуң чылы» деп кинонуң (режиссёру Ж. Буптар) тургузукчулары аныяк маадырның хамааты кижи бооп бут кырынга туруп келгенин, тургузукчуларның аныяк салгалының төлээлекчизинің 54 чыл мурнунда чуртка улустың эрге-чагырганы доктаадып турган хоочун демиселчилер-биле тудуш холбаазын көргүзүп турар ооң амыдыралы оруун дес-дараалай чугаалап турар. Улустуң шериниң дайынчылары-биле хол-холундан туттунчун алгаш, Кызыл Армияның солдаттарының тулчун турганы Халхин-Гол боолуушкуннарын көргүскен кадрлар сагыш-сеткилди хайыктырып кээр.

1941 чылда Югославияга болган айыыл-халаптыг болуушкуннар-биле холбашкан «Ужица Республика» деп кино (режиссёру Ж. Митрович) конкурс экранында киргеп. Ол хөй талалыг чогаалдың төөгүде — Ужица хоорайның маадырлыг камгалакчыларының, фашистерге эжелеттирген девискээрге Улусчу республиканы тургускан югослав партизаннарының салым-чолу. Чуруктуң тулган чадазы — 1941 чылдың ноябрь 7-де хоорайның кол шолүнге болган шериг парады. Оон киржикчилери Совет Эвилелинден келген чагааны улуг өөрүшкү-биле уткуп хүлээп алганнар, ында фашизмге удур тулчун турар Советтер чурту демисел талазы-биле дайынчы өңнүктерин деткээн.

Ужица Республика 67 хүн дургузунда шыдажып туттунуп келген. Ону ханының сөөлгү дамдызынга чедир камгалаан ажылчын патальон фашистериңи истеп сүрүүшкүнүнден үнер арганы балыглатканнарга, херээженнерге болгаш бичии уругларга бергеш, маадырлыы-биле өлген. Өлүм-чидиниг, халаптыг-качыгдалдыг болуушкуннар дугайын чугаалап турар чурук өткүт сорухкуру-биле хөстүр — оон авторлары качыгдал-каражалар халас барбас дээрзин бүзүредип турар.

Марокконуң кинематографистери чурттуң экономика талазы-биле хамаарышпас чорудуу дээш демиселдиң дугайын чугаалаан («Нефть дайыны болбазы»). Таиланд лентаның авторлары боттарының чогаалын улустуң национал-хосталгалыг демиселинге тураскааткан («Парның алгызы»). Венесуэланың кинозунуң мастерлери полицияда нүүл-меге чорук-биле демисселди көргүскен («Иуданы өрттеткеш»).

Л. ЕРМАКОВА,
Е. ХОРЕВА,
СЭТА-ның корр.

Чаш назын өөрүшкүлүг болгай аан!

Бүгү делегейде аныяк номчукчуларга ам кайгамчык хөй өөрүшкүнү чедирип берип турар «эң күштүг, эң аваангыр, эң чараш кижи»—оорганында чалгыннарлыг аттыг-алдарлыг Карлссон Москвада уруглар фильмериниң делегей фестивалында «ужуп чедип келген».

Конкурска Швециянның киргени «Янчың иштинде чурттап турар Карлссон» деп чурукту Ленин дагларында Пионер ордузунга көргүскен. Ону А. Линдгреннің тоожузун ёзугаар делегейниң эрткен уруглар кинофестивалынга жюри кежигүнү турган режиссёр У. Хеллбум тырттырган.

Аныяк-чаштар фильмнериниң фестивали боду онзагай үүлдерлиг болур. Ол дээрге чүгле хаймныг шапкын болгаш доп-дораан деезээлей кааптар зал, фойеге болур шимээнниг чугаалажыышкыннар, улуглардан болгаш школачылардан тургустунган ийи жюри, сеанс бүрүзүнүң мурнунда болур хөглүг оюнар эвес болдур ийин, кол-ла чүүл — бодунда конкурстуң жюрилерин ийилдирзин каттыштырган ышкаш сагындырар ооң экраны-дыр: долу метраждыг оюнзак фильмнер, чүүл-бүрү жанрлыг кыска метраждыг лентелер, мультипликациялар улаштыр-улаштыр үнүп турган турар. Бо хүннериниң дургузунда маңаа Италияның, Великобританияның, Чехословакияның, Польшаның, Иранның, Канаданың болгаш өске-даа чурттарның кинематографистериниң чогаалдарын көргүскен. Конкурстан даш-каар көрүлделер база бар: найысылалдың ийи кинотеатрында чүүл-бүрү чурттарның янмык көрүкчүлерге бараалгаткан фильмнерни үндүрүп турар.

Фестиваль Югославияның «Найырал» деп лентазы-биле ажыттынган чорукта демдек болур шынар-ла бар. Ол мырыцай-ла бичии када үне кааптар, ынчанмыже ол кыска үе дургузунда «кинокарак» янзы-бүрү диптерниң, Белградта Пионерлер ордузунга чыглып келген чүүл-бүрү чурттарның уругларында сезинчир чорукту канчаар чидип, найыралдың кайчаар төрүттүнүп турарын «көре кааптып-даа», көргүзүп-даа четтигиптер. Кижиш ёзулуг-ла хайыктырып келир шак ол фильм мынчаар чугаалап турар дег сагындырар: Амыдыралдың эң эки үезин—чаш-чалыы назын бүгү Черниң уруг-дарыынга, ажытөлүнге кезээде чырык болгаш өөрүшкүлүг боп турган аан.

(СЭТА-ның корр.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

8.55—Дамчыдылгалар программазы.
9.00—«Союз» болгаш «Аполлон» корабльдериниң ужудуушкунунуң дугайында репортаж.
9.15—Композитор В. Левашов-биле ужуражыышкын. Өңнүт.
10.10—«Эрлер». Уран-чечен өңнүт фильм.
11.20—Киножурнал (Кызылдан).
11.30—«Ye». Информастыг программа.
12.00—Орбитадан медээлер.
12.20—«Бичилериниң уран чогаадылгазы». Өңнүт.
12.40—«Кол Сылдыстыг». Өңнүт мультфильм.
13.00—Медээлер.
13.15—«Чайганыыш». Уран-чечен өңнүт телефильм.
14.20—П. Чайковскийниң романстары. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Серкебаев күүседир. Фильм-концерт.
14.45—«Шыдмраа школазы». Эгелеп чоруурлар класы. «Ак терге».
15.15—ССРЭ-ниң футбол талазы-биле кубогу дээш. Чартык финал. «Заря». (Ворошиловград) — ЦСКА. 2-ги тайм. Ворошиловградтан дамчыдылга.
16.00—Орбитадан медээлер.
16.15—«Маадырлыг чоруктуң» көжер почтазы. Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры чогаалчы В. В. Карпов эрттирер.
16.45—«Эрлер». Уран-чечен өңнүт фильм.
17.55—«Спортлото» тиражы. Өңнүт.
18.05—Композитор В. Левашов-биле ужуражыышкын. Өңнүт.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер.
19.10—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

19.25—«Чайганыыш». Уран-чечен өңнүт телефильм.
20.30—«Спортлото» тиражы. Өңнүт.

КЫЗЫЛДАН

20.40—«Чугаалажыг». Дамчыдылга.
21.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.15—ССРЭ-ниң футбол талазы-биле кубогу дээш. «Арарат» (Ереван) — «Динамо» (Тбилиси). 2-ги тайм. Ереваннан дамчыдылга.
22.00—Медээлер.
22.15—«Маадырлыг чоруктуң» көжер почтазы. Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры чогаалчы В. В. Карпов эрттирер.
22.45—Концерт.
23.00—«Орбитага тутчулга дугайында репортаж».
23.30—«Эрлер». Уран-чечен өңнүт фильм.
00.45—«Экипажтарның ужуражыының мурнунда», Орбитадан репортаж.
01.00—«Ye». Информастыг программа.
01.30—01.40—Чапсар.
01.40—Концерт.
02.15—03.00—«Орбитага хол тутчуп, мендилежишкин». Репортаж.

Погода

РСФСР-ниң Дээдиг Совединиң сессиязындан материалдар.

Космоста — «Союз» болгаш «Аполлон». — Бөлүк материалдар.

Күш-ажылга идиг беришкиннерин сайзырангайжыдар. «Чарышты организастаарының бот-өөредилгелиг школазы» деп эге-биле Бүгү-эвилелдиң бот-өөредилгелиг политехникиг институдунуң доцентизи И. Юхиниң үш дугаар үүлү.

Сенди-Сурүүнүң ийи үүл талантызы. С. Бадааның корреспонденциязы.

Хүн бүрүнүң медээлери. Республиканың районнарындан дыңнадылар.

Чурт иштинден, даштыкыдан болгаш спортчу информациялар.

Агаар

Бөгүн республикага булуттагылаан каан турар, кыска чашкыннарлыг хүн болур. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр Агаарның температуразы даглыг черге 17—22, оон артканнарынга—22—27 градуе чылыг.

Кызылга булуттагылаар, шых шоолуг дүшпес. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Агаарның температуразы 22—24 градус чылыг.

М. Калчаның «Бичии балыкчының олчазы» деп Азас хөл чаныңга тырттырган чуруу.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуу айтыыглар талазы-биле хүлээн алыышкын хүнү» 11.40 19.00, «Игрек-17» 9.50, 13.30, 15.20, 17.10, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын дулгүүр» 10.20, «Балтийжиклер» 12.05, 13.50, 15.45, «Алгыжыксай-дыр бис» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олар Төрээн чурту дээш тулчуп чораннар» (2 сериязы) 15.00, 18.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Юлька» 10.30, «Хоорайның дулгүүрлери» 15.00, 16.50, 18,40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Хлеб болгаш шоколад» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 31-75, карысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 23-54, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериянның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫГ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00153.